

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Brutus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TULLII CICERONIS
DE
CLARIS ORATORIBVS LIBER,
QVI DICITVR
BRUTUS.

Synopsis.

g a ad klk de claris Oratoribus Græcia. II & Romano.

U M è Cilicia decedens, Rhodum venif-
sem, & eo mihi de Q. Hortensii morte ef-
ferat allatum, opinione omnium majorem
animo cepi dolorem. nam & amicos amif-
fo, cum confuetudine jucunda, tum multo-
rum officiorum conjunctione me priva-
tum videbam, & interitu talis auguris, di-
gnitatem nostri collegii diminutam dolebam: qua in co-
gitatione, & cooptatum me ab eo in collegium recordabar,
in quo *juratus* iudicium dignitatis meae fecerat: & inaugu-
ratum ab eodem: ex quo, augurium institutum, in parentis
eum loco colere debebam. Augebat etiam molestiam,
quod magna sapientiam civium, bonorumq; paupertas, vir
egregius, conjunctissimusq; mecum consiliorum omnium
societate, alienissimo *respub. tempore* extinctus, & aucto-
ritatis, & prudentiæ suæ triste nobis desiderium relique-
rat: dolebamque, quod non, ut plerique putabant, adver-
sarium, aut obtretractorem laudum mearum, sed socium
potius, & conforitem gloriosi laboris amiseram. Etenim,
si in leviorum artium studio memoriæ proditum est, poë-
tas nobiles poetarum *æqualem* morte doluisse: quo tan-
dem animo ejus interitum ferre debui, cum quo certare
erat gloriosius, quam omnino adversarium non habere?
cum præsertim non modò nunquam sit aut illius à me
curfus impeditus, aut ab illo meus, sed contra semper alter
ab altero adutus & communicando, & monendo, & fa-
vendo. Sed, quoniam perpetua quadam felicitate usus ille,
cessit è vita, suo magis quam suorum civium tempore,
& tum occidit, cum lugere facilis temp. posset, si vive-
ret, quam *juvare*: vixitque tamdiu, quam licuit in civitate
bene, beateque vivere: nostro incommodo, detrimento-
que, si est ita necesse, doleamus: illius vero mortis op-
portunam benevolentiam potius quam misericordiam pro-
sequamur, ut, quotiescumque de clarissimo, & beatissimo
viro cogitemus, illum potius, quam nosmetipsos, diligere
videamur. Nam, si id dolemus, quod eo jam *suu* nobis non
licet: nostrum est id malum: quod modicè feramus, ne
id non ad amicitiam, sed ad domesticam utilitatem referre
videamur. sin, tanquam illi ipsi acerbitatis aliquid accide-
rit, angimur: summam ejus felicitatem non satis grato ani-
mo interoretamur. Etenim si viveret Q. Hortensius, ce-
tera fortasse desideraret unà cum reliquis bonis & fortibus
civibus, hunc autem & præter ceteros, aut cum paucis su-
stinere: dolorem, cum forum populi Romani, quod fuisset
quasi theatrum illius ingenii, voce erudita, & Romanis,
Græcisque auribus digna, spoliatum, atque orbatum vide-
ret. Equidem angor animo, non consilii, non ingenii, non

auctoritatis armis egere rempublicam, quæ didiceram tra-
ctare, quibusque me assuefeceram, quæque erant propria
cum præstantis in rep. viri, tum bene morata, & bene con-
stituta civitatis. Quod si fuit in republica tempus ullum,
cum extorquere aima posset è manibus iratorum civium,
boni civis auctoritas & oratio: tum profectò fuit, cum *pa-
tronicum* pacto exclusum est: aut errore hominum, aut ti-
more. Ita nobismetipsis accidit, ut quamquam essent multo
magis alia lugenda, tamen hoc doleamus, quod, quo tem-
pore atas nostra perfuncta rebus amplissimis, tanquam in
portum confugere deberet, non inertia, neque desidia, sed
otii moderati, atque honesti: cumque ipsa oratio jam no-
stra canesceret haberetque suam quandam maturitatem, &
quasi senectutem, tum arma sunt ea sumta, quibus illi ipsi,
qui didicerant eis uti gloriose, quemadmodum salutariter
uterentur, non reperiebant. Itaque si mihi videntur fortu-
nate, beateque vixisse, cum in ceteris civitatibus, tum ma-
ximè in nostra, quibus cum auctoritate, rerumque gesta-
rum gloria, tum etiam sapientiæ laude *perfrui* licuit, quo-
rum memoria, & recordatio in maximis nostris, gravissi-
misq; curis jucunda sanè fuit, cum in eam nuper ex sermo-
ne quodam incidissemus. Nam cum inambularem in xy-
stro, & essem otiosus domi, M. ad me Brutus, ut consueve-
rat, cum T. Pomponio venerat, homines cum inter se con-
juncti, tum mihi ita cari, itaq; jucundi, ut eorum adpectu
omnis, quæ me angebat de rep. cura confederit. Quos post-
quam salutavi, Quid vos, inquam, Brute, & Attice, nunc?
quid tandem novi? (b) Nihil sanè, inquit Brutus, quod qui-
dem aut tu audire velis, aut ego pro certo dicere audeam. (c)
Tum Atticus, Eo, inquit, ad te animo venimus, ut de re-
publica esset silentium. & aliquid audiremus potius ex te,
quam te afficeremus ulla molestia. (d) Vos vero, inquam,
Attice, & præsentè me cura levatis, & absentia magna solatia
dedistis, nam vestris primùm litteris *recreatus*, me ad pristina
studia revocavi. (e) Tum ille, Legi, inquit, perlubenter epi-
stolam, quam ad te Brutus misit ex Asia: qua mihi visus est
& monere te prudenter, & consolari amicissimè. (f) Rectè,
inquam, est visus, nam me istis scito litteris, ex diuturna
perturbatione totius valetudinis tanquam ad aspiciendam
lucem esse revocatum. Atque ut post Cannensem illam ca-
lamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio, populus se
Romanus erexit, posteaque prosperæ res deinceps multæ
consecuta sunt: sic post rerum nostrarum, & communium
gravissimos casus, nihil ante epistolam Bruti mihi accidit,
quod vellem, aut quod aliqua ex parte sollicitudines alle-
varet meas. (g) Tum Brutus, Volui id quidem efficere certè,
& capio magnum fructū, si quidem quod volui, tanta in te
confe-

A. [V. erroris hincinam.] Ita primum emendavit Io. Rivius Castiga-
tionum libello, antea celsi, *reversus* missis rectè, ut liquet ex
aliis Tullii locis pro Marcello, pro Ligatio, pro Delotaro, item lib. VII.
Epist. II, ad Atticum.

consecutus sum. Sed scire cupio, i qua te Attici littera delectaverint, (b) Istz verò, inquam, Brute, non modò delectationem mihi, sed etiam, ut spero, salutem attulerunt. (s) Salutem? inquit ille. quodnam tandem genus istuc tam præclarum litterarum fuit? An mihi potuit, inquam, esse aut gratior ulla salutatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus, quasi *iacentem* excitavit? (k) Tum ille, Nempe cum dicis, inquit, quo iste omnem rerum memoriam breviter, & ut mihi quidem visum est, perditigenter complexus est? (l) Iltum ipsam, inquam, Brute, dico libram mihi salutis fuisse. (m) Tum Atticus: Opratissimum mihi quidem est quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut novum, aut tanto usui possit esse? (n) Ille vero & nova, inquam mihi quidem, multa, & eam utilitatem, quam requirebam, ut, explicatis ordinibus temporum, uno in conspectu omnia viderem: quæ cum studiose tractare cepissem, ipsa mihi tractatio litterarum salutaris fuit, admonuitque, Pomponi, ut à te ipso sumerem aliquid ad me reficiendum, teque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere: quamquam illud Hefiodium laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere jubet, qua accepertis aut etiam *cumulatore*, si possis. Ego autem 2 voluntatem tibi profecto emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor: idque ut ignoscas, à te peto. Nec enim ex novis, (ut agricola solet) fructibus est, unde tibi reddam quod accepi. sic omnis fetus repressus, exultusque flos sui veteris libertatis exaruit: nec ex conditis, qui jacent in tonebris, & ad quos omnis nobis aditus, qui pæne solis patuit, obfructus est. Serenus igitur aliquid tanquam in inculto, & derelicto solo: quod ita diligenter colemus, ut *impensis* etiam augere possimus largitatem tui muneris; modò idem noster animus efficere possit, quod *ΑΟΕΚ*, qui cum multis annos quievit, uberioris esse fruges solet. (o) Tum ille, Ego verò & expectabo ea, quæ polliceris, neque exigam, nisi tuo commodo, & erunt mihi pergrata, si solveris. (p) Mihi quoque, inquit Brutus, & expectanda sunt ea, quæ Attico polliceris, etsi fortasse ego à te hujus voluntarius procurator petam, quod ipse, cui debes, 2 se incommodo exacturum negat. (q) At verò, inquam, tibi ego, Brute, non solvam, nisi prius à te caverò, amplius eo nomine neminem, cuius peritio sit, petiturum. (r) Non mehercule, inquit, tibi 3 repromittere istuc quidem ausus sim, nam hunc, qui negat, video flagitatorem, non illum quidem tibi molestum, sed assiduam tamen, & acrem fore. (t) Tum Pomponius, Ego verò, inquit, Brutum nihil mentiri puto. Videor enim jam te ausurus esse appellare: quoniam longo intervallo modò primum animadverti paullo te hilariorum. Itaque, quoniam hic, quod mihi deberetur, se exacturum professus est: quod huic debes, ego à te peto. (u) Quidnam id? inquam. (u) Ut scribas, inquit, aliquid. Jampridem enim conticuerunt tuæ litteræ. Nam ut illos *de republica* libros edidisti, nihil à te sanè postea accepimus: eisque nosmetipsi ad veterum annalium memoriam comprehendendam impulsus, atque incensum sumus. Sed illa cum poteris, atque ut possis rogo. Nunc verò, inquit, si es animo vacuo, expone nobis quod quarimus. (x) Quidnam est id? inquam. (y) Quod mihi nuper in Tusculano inchoasti de oratoribus, quando esse cœpissent, qui etiam, & quales fuissent. quem ego sermonem cum ad Brutum tuum, vel nostrum potius, detulisset, magno opere hic audire se velle dixit. Itaque hunc elegimus diem. cum te sciremus esse vacuum. Quare, si tibi

est commodum, ede illa, quæ cœperas, & Bruto, & mihi. (z) Ego verò, inquam, si potuero, faciam vobis latis. (aa) Poteris, inquit: Poteris, inquit: relaxa modò paululum animum, aut sanè, (si potes) libera. (bb) Nempe igitur hinc tum, Pomponi, ductus est sermo, quod erat à me mentio facta, causam Deiotari, fidelissimi, atque optimi regis, ornatissimè & copiosissimè à Bruto me audisse defensam. (cc) Scio, inquit, ab isto initio tractum esse sermonem, teque Bruti dolentem vicem, quasi deservisse iudiciorum vastitatem, & fori. (dd) Feci, inquam, istuc quidem, & sæpe facio. Nam mihi, Brute, in te intuenti, crebrò in mentem venit vereri, equodnam curriculum aliquando sit habitura tua & natura admirabilis, & exquisita doctrina, & singularis industria. Cum enim in maximis causis versatus esses, & cum tibi ætas nostra jam cederet, *fasciisq; summitates*, subitò in civitate cum alia ceciderunt, tum etiam ea ipsa, de qua disputare ordimur, eloquentia obmutuit. (ee) Tum ille, 4 Ceterarum rerum causa, inquit, istuc & doleo, & dolendum puto: dicendi autem me non tam fractus, & gloria, quam *studium* i, sum, exercitatioque delectat: quod mihi nulla res eripiet, te præsertim tam studio. Etenim dicere bene nemo potest, nisi qui prudenter intelligit. Quare qui eloquentiæ verè dat operam, dat prudentiæ, qua *NE MAXIMIS* quidem in bellis æquo animo carere quilibet potest. (ff) Præclare, inquam, Brute, dicis, eoque niagis ista dicend. laude delector, quod cetera, quæ sunt quondam habita in civitate pulcherrima, nemo est tam humilis, qui se non aut adeptum patet. eloquentem neminem video factum esse victoriam. Sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus. (gg) Cum idem placuisset illis, tum in pratulo propter Platonis statuum confestim. (hh) Hic ego, Laudare igitur eloquentiam, & quanta vis sit ejus, expromere, quantamque iis, qui sunt eam consecuti, dignitatem afferat, neque propositum nobis est hoc loco, neque necessarium. Hoc verò sine ulla dubitatione confirmaverim, si illa arte paritari aliqua, si ve exercitacione quadam, si venatura; rem unam esse omnium *difficillimam*. quibus enim ex quinque rebus constare dicitur, earum unaquæque est ars ipsa magna per sese. Quare quinque artium concursus maximarum, quantam vim, quantamque difficultatem habeant, estimari potest. Testis est Græcia, quæ cum eloquentiæ studio sit incensa, jamdiuque excellat in ea, præstetque ceteris, tamen omnes artes vetustiores habet, & multo ante non inventas solum, sed etiam perfectas, quam hæc est à Græcis elaborata dicendi vis, atque copia. In quam cum intueor, maximè mihi occurrit, Attice, & quasi lucent Athenæ tuæ: qua in urbe primum se orator extulit, primumque etiam monumentis, & litteris oratio est cœpta mandari, tamen ante Periclem cujus scripta quadam feruntur, & Thucydidem, qui non nascentibus Athenis, sed jam adultis fuerunt, littera nulla est, quæ quidem ornatum aliquid habeat, & oratoris esse videatur. Quamquam opinio est & eum, qui multis annis ante hos fuerit, Pisistratum, & paullo seniore etiam Solonem, posteaque Clisthenem, multum, ut temporibus illis, valuisse dicendo. Post hanc ætatem aliquot annis, ut ex Atticis monumentis potest perspicui, Themistocles fuit: quem constat cum prudentia, tum etiam eloquentia præstitisse: post Pericles, qui cum floreret omni genere virtutis, hæc tamen fuit laude clarissimus. Cleonem etiam temporibus illis *turbulentum* illum quidem civem, sed tamen eloquentem constat fuisse. Huic ætati suppare Alcibiades, Critias,

Thera-

1. Quare Attici littera delectaverint. Maluit Gulielmus, quam te, &c. item supra ubi est volui id quidem efficeret. debebat idem, seu glossa; id & effere.

2. Voluntatem tibi profecto emetiar. Conjecit Rivius *remetiar*, quomodo omnino legendum vel libris repugnancius alleve at Lambinus. at Antonius Palmyrenus *profecto* mutat in *pro facto*; mea sententia inepte.

3. Se incommode exacturum negat. Lamb. interponit *pro* præter libros & rationem. nam si quid mirandum, fieri poterat sine *tuorum*.

4. Promittere istuc quidem ausus sim. Forte *ausus* annotavit ad oram libri sui Gulielmus.

5. Ceterarum rerum causa inquit. Ritterhusius noiter delectat dicitur nem causa, tanquam à mala manu.

Theramenes : quibus temporibus quod dicendi genus vigeret, i ex Thucydidi scriptis, qui ipse tum fuit, intelligi maxime potest, grandes erant verbis, crebri sententiis, compressione rerum breves, & ob eam ipsam causam interdum subobscuri. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata, & facta quodammodo oratio : tum etiam magistri dicendi multi subito existerunt : tum Leontinus Gorgias, Thrasymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Cejus, Hippas Eleus, in honore magno fuit, aliique multi temporibus eisdem docere se profitebantur, arrogantibus sane verbis, *QVEMADMODUM* causa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri superior posset, lis opposuit sese Socrates, qui subtilitate quadam disputandi reselleret eorum instituta solebat verbis. Hujus ex uberissimis sermonibus existerunt doctissimi viri: primumque tum philosophia, non illa de natura, quae fuerat antiquior sed haec, in qua de bonis rebus & malis, deque hominum vita & moribus disputatur, inventa dicitur, quod quoniam genus ab hoc, quod proposuimus, abhorret: philosophos aliud in tempore rejiciamus: ad oratores à quibus degressi sumus, revertamur. Existit igitur jam senibus illis, quos paulo ante diximus, Socrates, cujus domus cunctae Graeciae quasi *ludus* quidam paruit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magister, quamquam forensi luce caruit, intraque parietes aluit eam gloriam, 2 quam nemo quidem, meo iudicio, est poeta consecutus, is & ipse scripsit multa praclarè, & docuit alios; & cum cetera melius, quam superiores, tum primus intellexit, etiam in soluta oratione, dum verum effugeres, modum tamen, & numerum quandam oportere servari. Ante hunc enim verborum quasi structura, & quadam ad numerum conclusio, nulla erat: aut, si quando erat, non apparebat eam dedita opera esse quaeritam; quae forsitan laus sit: verum tamen; natura magis tum, casusque nonnumquam, aut ratione aliqua, aut observatione fiebat. Ipsa enim natura circumscriptione quadam verborum comprehendit, concluditque sententiam: quae cum aptis constituta verbis est, cadit etiam plerumque numerosè. Nam & *aure* ipsa quid plenum, quid inane sit, iudicant, & spiritus, quasi necessitate aliqua, verborum comprehensio terminatur: in quo non modo deficit, sed etiam laborare turpe est. Tum fuit Lybias, ipse quidem in causis forensibus non versatus, sed egregio subtilis scriptor, atque elegans, quem jam prope audeas oratorem perfectum dicere, nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum desit, Demosthenem facile dixeris. Nihil acutè inveniri potuit in eis causis, quas scripsit, nihil (ut ita dicam) subdole, nihil versute, quod ille non viderit: nihil subtiliter dici, nihil pressè, nihil enucleatè, quo fieri possit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil inciratum, nihil ornatum vel verborum gravitate, vel sententiarum, quo quidquam esset elatius. Huic Hyperides proximus, & Aeschines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cujus nulla existant scripta, Demades, aliique plures. Haec enim *aeus* effudit hanc copiam; & ut opinio mea fert, succus ille, & sanguis incorruptus usque ad hanc aetatem oratorum fuit, in qua naturalis inest, non fucatus nitor. Phalereus enim successit eis senibus adolescens, eruditissimus ille quidem horum omnium, sed non tam armis institutus, quam palaestra, itaque delectabat magis Atheniensis, quam inflammabat, processerat enim in solem, & pulverem, non ut è militari tabernaculo, sed ut è Theophrasti, doctissimi hominis, *umbraculis*. Hic primus, inflexit orationem, & eam

mollem, teneramque reddidit & suavis, sicut fuit, videtur maluit, quam gravis: sed suavitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret: 4 & tantum ut memoriam concinnitatis, suae, non (quemadmodum de Pericle scripsit Eupolis) cum delectatione *aculeis* etiam relinqueret in animis eorum, à quibus esset auditus. Videtur igitur, ut in ea ipsa urbe, in qua & nata, & alta sit eloquentia, quam ea seculo prodierit in lucem? Siquidem ante Solonis aetatem, & Pisisstrati, de nullo, ut disertio, memoria prodium est. At hi quidem, ut populi Romani aetas est, senes: ut Atheniensium saecula numerantur, adolentes debent videri. Nam etsi Servio Tullo regnante vigerunt, tamen multo seclius Athenae jam erant, quam est Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin haberit vim magnam semper oratio. Neque enim jam *Troici temporibus* tantum laudis in dicendo Ulyssi tribuisset Homerus, & Nestori, (quorum alterum vim habere voluit, alterum suavitatem) nisi jam tum esset honos eloquentiae: neque ipse poeta hic tam idem ornatus in dicendo, ac planè orator fuisset: cujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: siquidem non infra superiorem Lycurgum fuit, à quo est disciplina Lacedaemoniorum adstricta legibus. Sed studium ejus generis, majorque vis agnoscitur in Pisistrato. Denique hunc proximo saeculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, perantiquus: ut apud Atheniensis, non ita sanè vetus. Fuit enim regnante jam Graecia, nostra autem civitate non ita pridem dominata regio liberata. nam bellum Volscorum illud gravissimum, cui Coriolanus exsul interfuit, eodem ferè tempore, quo Pesarum bellum, fuit, similisque *fortuna* clarorum virorum. Si quidem uterque, cum civis egregius fuisset, populi ingrati pulsus injuria, se ad hostes contulit, conatumque iracundiae suae morte sedavit. nam etsi aliter est apud te, Attice, de Coriolano, concede tamen, ut huic generi mortis potius assentiar. (iz) At ille ridens, Tuo vero, inquit, arbitratu: quoniam quidem concessum est rhetoribus *ementari in historiis*, ut aliquid dicere possint argutius, ut enim tu nunc de Coriolano, sic Clitarchus, sic Stratoctes de Themistocle finxit. Nam, quem Thucydides, qui & Atheniensis erat, & summo loco natus, summusque vir, & paulo aetate posterior, tantum mortuum scripsit, & in Attica clam humatum; addidit, fuisse suspicionem veneno sibi concivisse mortem; hunc isti ajunt, cum taurum imolavisset, excepisse sanguinem patera, & eo poto, mortuum concivisse. Hanc enim mortem rhetoricè, & tragicè ornare potuerunt: illa mors vulgaris nullam praebebat materiam ad ornatum. Quare, 5 quoniam tibi ita quadrat. 6 omnia fuisse in Themistocle paria, & Coriolano, pateram quoque à me sumas licet: praebebo etiam hostiam, ut Coriolanus sit planè alter Themistocles. (kk) Sit, sanè, inquam, ut lubet, de isto: & ego cautius posthac historiam attingam, te audiente: quem rerum Romanarum auctorem laudare possum religiosissimum. Sed tum ferè Pericles, Xanthippi filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quae quamquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora physico eruditus, exercitatione mentis à reconditis abstrusisque rebus ad causas forensis, popularesque facile traduxerat. Hujus suavitate maxime hilaratae sunt Athenae: hujus ubertatem, & copiam admiratae, ejusdem vim dicendi, terroremque *immerum*. Haec igitur aetas prima Athenis oratorem prope perfectum tulit. NEC ENIM in constitutibus

1. Ex Thucydidi scriptis. Sic ex Romano volumine restitit Rivius, sibi quae postea adscripsit miser Lambinus.

2. Quam nemo quidem meo iudicio est poeta consecutus. Praeceptor Lipsius ita emendabat, è Rufino Grammatico, videatur ille lib. III. lect. cap. 14. prius edebatur pestia.

3. Natura magis tum, casusque nonnumquam, &c. Ita Palatin. & codex Cujacianus, quo usus Gulielmus. vulgo erat, Natura magis, tum casus nonnumquam quomodo, &c. consulatur Rivius.

4. Et tantum ut memoriam. Delet particulam & Gulielmus, nullo sententiae malo.

5. Quoniam tibi ita quadrat. Illud ita, à Rivio additum, etiam deprehendi in membranis Palatinis, nec non Cujaciano.

6. Omnia fuisse in Themistocle paria. Cujacianus, Omnia fuisse Themistocle paria, quod forte admitti posset. nam & in Pal. vultur in solam iuter lineas.

stituentibus rempublicam, nec in bella gerentibus, nec in impeditis, ac regum dominatione devinctis, nasci cupiditas dicendi solet. Pacia est comes, otiique socia, & jam bene constituta civitatis quasi alumna quaedam, eloquentia. Itaque ait Aristoteles, cum sublati in Sicilia tyrannis, res privata longo intervallo iudiciis repeterentur, tum primum, quod esset acuta illa gens, & controversa natura, artem, & praecepta Siculos, Coracem & Tisiam conscripserunt. Nam antea neminem solitum via nec arte, sed accurate tamen, & de scriptis plerosque dicere: scriptasque fuisse, & paratas è Protagora rerum illustrium disputationes, quae nunc, *communes* appellantur *loci*. Quod idem se fuisse Gorgiam, cum singularum rerum laudes, vituperationesque conscripserit: quod iudicaret hoc oratoris esse maxime proprium, rem augere posse laudando, vituperandoque rursus affigere. Huic Antiphontem Rhamusium similia quaedam habuisse conscripta, quo neminem umquam melius ullam oravisse capitis causam, cum se ipse defenderet, se audiente, locupies auctor scripsit Thucydides. Nam Lyliam primo profiteri solitum artem esse dicendi: deinde, quod Theodorus esset in arte subtilior, in orationibus autem jejunior, orationes cum scribere alio coepisse, artem removisse. Similiter Isocratem primo artem dicendi esse negavisse, scribere autem aliis solitum orationes, quibus in iudiciis uterentur, sed, cum ex eo (quia quasi committeret contra legem, quo quis iudicio circumveniretur) saepe ipse in iudicium vocaretur: orationes aliis desituisse scribere, et totumque se ad artem componendas transulisse. Et Graeciae quidem oratorum partus, atque fontis vides, ad nostrorum annalium rationem, veteres: ad ipsorum, sanè recentis. Nam antequam delectata est Atheniensium civitas hac laude dicendi, multa jam memorabilia & in domesticis, & in bellicis rebus effecerat. Hoc autem *studium* non erat commune Graeciae, sed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum sciri fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedaemonium verò usque ad hoc tempus audivi fuisse neminem. Menelaum ipsum, *dilectum* illum quidem tradit Homerus, sed pauca dicentem. Brevitas autem, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in univerſa eloquentia laudem non habet. At verò extra Graeciam magna dicendi studia fuerunt, maximeque huic laudi habiti honores, illustre oratorum nomen reddiderunt. Nam ut semel è Peirezo eloquentia evecta est, omnis peragravit insulas, atque ita peregrinata tota Asia est, ut se externis oblineret *moribus*, et omnemque illam salubritatem Atticae dictionis quasi sanitatem perderet, ac loqui panè dediceret. Hinc Asiatici oratores non contemnendi quidem nec celeritate, nec copia, sed parùm pressi, & nimis redundantes. Rhodii saniores, & Atticorum similiores. (U) Sed de Graecis haecenus, etenim haec ipsa forsitan fuerint, non necessaria. (mm) Tum Brutus: Ita verò, inquit, quam necessaria fuerint, non facile dixerim: iucunda certè mihi fuerunt, neque solam non longa, sed etiam breviora, quam vellem. (nn) Optimè, inquam: sed veniamus ad nostros, & quibus difficile est plus intelligere, quam quantum ex monumentis suspicari licet. Quis enim putet aut celebratorem ingenii L. Bruto illi, nobilitatis vestrae principi, defuisse: qui de matre suavianda ex oraculo Apollinis tam acutè, arguteque conjecerit? qui summam prudentiam susulatione stultitiae texerit? qui potentissimum regem, clarissimi regis filium expulerit, civitatemque perpetuo dominatu

liberatam magistratibus annuis, legibus, iudiciisque devinxerit? qui collegae suo imperium abrogaverit, ut civitate regalis nominis *memoriam* tolleret? quod certè effici non potuisset, nisi esset oratione persuasum. Videamus item paucis annis post reges exactos, cum plures prope ripam Anienis ad tertium milliarium confedisset, eumque montem, qui *Sacer* appellatus est, occupavisset, M. Valerium dictatorem dicendo sedavisse discordias, eique ob eam rem honores amplissimos habitos, & eum primum ob eam ipsam causam *Maximum* esse appellatum. Ne L. Valerium quidem Potium, arbitror non aliquid potuisse dicendo, qui post decemviralem invidiam, plebem in patres incitatum, legibus & concionibus suis *mitigavit*. Postumus Appium Claudium suspicari disertum, qui senatum jam iam inclinatum, à Pyrrhi pace revocaverit. Postumus C. Fabricium, quia sit ad Pyrrhum de captivis recuperandis missus orator: Ti. Coruncanium, quod ex pontificum commentariis longè plurimum ingenio valuisse videatur: M. Curium, quod is tribunus plebis, interrege Appio cetero, diserto homine, comitia contra leges habente, cum de plebe *Coss*, non accipiebat, patres ante auctores fieri cogerit: quod fuerit permagnum, nondum lege *Mænna* lata. Licet aliquid etiam de M. Popillii ingenio suspicari, qui cum consul esset, eodemque tempore sacrificium publicum cum lana faceret, quod erat flamen Carmentalis, plebei contra patres concitatione, & seditione nunciata: ut erat lana amictus, ita venit in concionem, *seditionem*, cum auctoritate, tum oratione sedavit. Sed eos oratores habitos esse, aut omnino tum ullam eloquentiae primum fuisse, nihil sanè mihi legisse videor. tantummodo conjectura ducor ad suspicandum. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui tribunus pleb. legem de agro Gallico & Piceno virisim dividendo tulerit, qui consul apud Trasimenum sit interfectus, ad populum valuisse dicendo. Quintus etiam Maximus Verucosus, orator habitus est temporibus illis: & Q. Metellus, is, qui bello Punico secundo cum L. Veturio Philone consul fuit. Quem verò exfret, & de quo sit memoria proditum, *eloquentem* fuisse, & ita esse habitum, primus est M. Cornelius Cethegus, cuius eloquentia est auctor, & idoneus quidem, mea sententia, Q. Ennius, praesertim cum & ipse eum audiverit, & scribat de mortuo: ex quo nulla suspicio est *amicitiae* causa esse mentium. Est igitur sic apud illum in nono, (ut opinor) annali:

Additur orator Cornutus suavis loquenti
Ore Cethegus Marci. Tuditanus collega,
Marci Filius. —

Et oratorem appellat, & suavis loquentiam tribuit: quae nunc quidem non tam est in plerisque, latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur. sed est ea laus eloquentiae certè maxima.

— 3 in dictis, *omnis popularibus olim*,

Qui tum vivebant homines, atque avum agitabant,
Fies delibatus populi.

Probat verò, ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem praerlatè tum illi homines *florem populi* esse dixerunt, — suadeaque *medulla*. Πεδύδ quam vocant Graeci, cuius effector est orator, hanc *Suadam* appellavit Ennius. ejus autem Cethegum *medullam* fuisse vult, ut, quam deam 4 in

Pericli labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic *medullam* nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic Cethegus *Coss*, cum P. Tudiano fuit bello Punico secundo, quae foris; his *Coss*. M. Catò, modo planè annis ex l. ante me *Coss*, & id ipsum

1. *Totumque se ad artem componendas*. Duo mss. Lambini excludunt componendas. habent tamen Pal. & Cujacius.

2. *Omniemque illam salubritatem Atticae dictionis* &c. quae sanitatem redderet. Sic Pal. Cujac. Lambinus edidit, *omniemque illam Atticae dictionis quasi sanitatem redd.* exclusa voce *salubritatem* & contra bonos libros;

ideoque proterve.

3. *In dictis omnis popularibus olim*. Gulicinius anaotavit, forte legendum *solus*.

4. *In Pericli labris*. Sic Cujac. sic Pal. sic quos excussit Rivius, non *Pericli*, ut vulgata.

ipsum nisi anius esset Ennii testimonio cognitum, hunc vetustas, ut alios fortasse multos, oblivione obruit. Illius autem atatis qui sermo fuerit, ex Neviano scriptis intelligi potest. His enim consulis, ut in veteribus commentariis scriptum est, Nevius est mortuus, quanquam Varro nostrae diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nevii producit longius Nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos, quos ante dixi, consules mortuus est, Catone cenfore. Hunc igitur Cethegum consecutus est atate Cato, qui annis ix. post eum fuit consul. eum nos ut perveterem habemus, qui L. Marcio, M. Manilio consulibus mortuus est, annis lxxxiii. i. i. i. i. i. i. i. Nec vero habeo quemquam antiquiorem, cujus quidem scripta proferenda putem, nisi quem Appii Cæci oratio hæc ipsa de Pyrho, & nonnullæ mortuorum laudationes forte delectant; & hercule hæc quidem existant. Ipsæ enim familia sua quasi ornamenta, ac monumenta servabant, & ad usum, siquis ejusdem generis occidisset, & ad memoriæ laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam, quamquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior. Multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphii, plures consulatus, genera etiam falsa, & ad plebem transitiones, cum homines humiliores in alicujus ejusdem nominis infunderentur genus: ut, si ego me à M. Tullio esse dicere, qui patricius cum Servio Sulpicio consule, anno x. post exactos reges fuit. Catonis autem orationes non minus multæ veræ sunt, quam Attici Lyfiæ: cujus arbitror plurimas esse. Est enim Atticus, quoniam certe Athenis est & natus & mortuus, & functus omni civium munere: quamquam Timæus eum, quasi Licinia, & Mucia lege reperit Syracusis: & quodam modo est nonnulla in iis etiam inter ipsos similitudo. acuti sunt, elegantes, facti, breves. Sed ille Græcus ab omni laude felicior. Habet enim certos sui studiosos, qui non tam habitus corporis opimos, quam gracilitates consecuntur, quos valetudo modo bona sit, tenuitas ipsa delectat quamquam in Lyfia sæpe sunt etiam lacerti, sic ut fieri nihil possit valentius: verum est certe genere toto strigosior, sed habet tamen suos laudatores, qui hac ipsa ejus subtilitate admodum gaudent. Catonem vero quis nostrorum oratorum qui quidem nunc sunt, legit? aut quis novit omnino? At quem virum? dii boni! mitto civem, aut senatorem, aut imperatorem, oratorem enim hoc loco quaerimus. Quis illo gravior in laudando? acerbior in vituperando? in sententis argutio? in docendo, edisserendo; subtilior? Reverte sunt orationes amplius centum quinquaginta (quas quidem adhuc invenerim, & legerim) & verbis, & rebus illustribus, licet ex his eligant ea, quæ notatione & laude digna sint, omnes oratoriarum virtutes in eis reperitur. Jam verò Origines ejus quem florem, aut quod lumen eloquentiarum non habent? Amatores huic defunt, sicut multis jam ante sæculis & Philisto Syracusio, & ipsi Thucydidi. Nam ut horum conciliis sententiis, interdum etiam non satis apertis, & cum brevitate, tum nimis acumine, officit Theopompus elatione, atque altitudine orationis suæ: quod idem Lyfiæ Demosthenes, sic Catonis luminibus: obtulit. B hæc posteriorum quasi exaggerata altius oratio. Sed & in nostris incitiam est, quod ipsi, qui in

Græcis antiquitate delectantur eaque subtilitate, quam Atticam appellant, hæc in Catone, non noverunt quidem: Hyperida volunt esse, & Lyfiæ. Laudo, sed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi se gaudere dicunt sapienter id quidem, atque unam imitarentur, nec ossa folum, sed etiam sanguinem gratum est tamen, quod volunt. Cur igitur Lyfiæ & Hyperides amatur, cum penitus ignoretur Cato? Antiquior est hujus sermo, & quædam horridiora verba. Ita enim tum loquebantur, id muta, quod tum ille non potuit; & adde numeros; & aptior sit oratio; ipsa verba compone, & quasi coagmenta, quod ne Græci quidem veteres factitaverunt: jam neminem antepones Catoni. Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus utantur, quos appellant *τετραπύλοιοι*, & sententiarum, orationisque formis, quæ vocant *αὐτῶν*, non verisimile est, quam sit in utroque genere & creber, & distinctus Cato. Nec vero ignoro, nondum esse satis politum hunc oratorem, & quaerendum esse aliquid perfectius: quippe cum ita sit ad nostrorum temporum rationem verus, ut nullius scriptum exstet dignum quidem lectione, quod sit antiquius. sed majore honore in omnibus artibus, quam in hac una dicendi, versatur antiquitas. Quis enim eorum, qui hæc minora animadvertunt, non intelligit, Canachi signa, rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem? Calamidis dura illa quidem, sed tamen molliora, quam Canachi. Nondum Myronis satis ad veritatem adducta, jam tamen quæ non dubites pulcra dicere. Pulciora etiam Polycleti, & jam plane perfecta, ut mihi quidem videri solent. Similis in pictura ratio est, in qua Zeuxim, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non sunt uti plus quam quatuor coloribus, formas, & liniamenta laudamus. 4. At in Actione, Nicomacho, Protogene, Apelle, jam perfecta sunt omnia, & nescio an reliquis in rebus omnibus idem eveniat. Nihil est enim simul & inventum, & perfectum. Nec dubitari debet, quin fuerit ante Homerum poetæ: quod ex eis carminibus intelligi potest, quæ apud illum, & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. Quid? nostri veteres versus ubi sunt?

— quos olim Fauni, vatesq; canebant,

5. Cum neque Musarum scopus quisquam superaret,

Nec dicti studiosus erat:

Ante hunc: ait ipse de se: nec mentitur in gloriando. sic enim sese res habet. Nam & Odysea Latina est, sic tanquam opus aliquod Dædali, & Livianæ fabulæ, non satis digna, quæ iterum legantur. Atque hic Livius, qui primus fabulam, C. Clodio Cæci filio, & M. Tuditano coss. docuit, anno ipso, antequam natus est Ennius: post Romam conditam autem quartodecimo, & quingentesimo, ut hic ait, quem nos sequimur. Est enim inter scriptores de numero annorum controversia. Atrius autem à Q. Maximo quintum consule captum Tarento scripsit Livium, annis x x. postquam eum fabulam docuisse & Atticus scribit, & nos in antiquis commentariis invenimus. Docuisse autem fabulam annis post x i. C. Cornelio, Q. Minucio coss. ludis Juventatis, quos Salinator 7 Senensi prælio voverat. In quo tantus error Attii fuit, ut his coss. xl. annos natus Ennius fuerit: cui cum æqualis fuerit Livius, minor fuit aliquanto is, qui primus fabulam dedit, quam ii, qui multas docuerant ante hos coss. & Plautus, & Nevius

1. *Cum brevitate, tum nimis acumine.* Monuit Rivius hæc non citari à Budæo in Pausanias, & censet ipse interpreti emblema. Lambinus vero statim reperit duos mss. quibus omnino abessent. habentur tamen in Pallat. & Cujac. qui præterea præmittunt, autem.

2. *Hæc post-rivium.* Rivius invenit in uno libro, posteriorum, Pal. videtur exori more voluisse posterum.

3. *In nostris incitiam est.* Ita Cujacii codex, nam Palat. inserta. Lambinus edidit inserta.

4. *At in Actione.* Ita & Pal. & Cujac. nisi quod omiserint diphtongum, male forsan Lambinus qui expressit *habent*, quod

quidem conjecerat Rivius; sed ita ut non præponeret illi nostro.

5. *Cum neque Musarum scopus quisquam superaret.* Illud nemo superaret, non comparat in Pal. aut Cujac. & forsan non adiecit Cicero, uti nec paulo post complet verum sequentem. habet tamen editio Victorii.

6. *Ludis Juventatis.* Est à Victorianis, & respondet omnino Palat. nisi quod is unica hæc, *juventatis*, unde natum aliorum *Luliantis*.

7. *sepius præliis.* Pal. senes. Victorius coniecit *Senensibus*, neglecto an necessario.

Nævius. Hæc si minus apta videntur huic sermone, Brute, Attico assigna, qui me inflammavit studio, illustrium hominum ætates, & tempora persequendi. (eo) Ego verò, inquit Brutus, & delector ista quasi notatione temporum, & ad id, quod institui oratorum genera distinguere ætatibus, istam diligentiam esse accommodatam puto (pp) Rhetorice, inquam, Brute, intelligis: atque utinam existarent illa carmina, quæ multis sæclis ante suam ætatem in epulis esse cantata à singulis convivis de clarorum virorum laudibus, in Originibus scriptum reliquit Cato: tamen illius quem in vatibus, & Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum, quasi Myronis opus, delectat. Sit Ennius sanè, ut est certe, perfectior: qui si illum, ut simul, contemneret, non omnia bella persequens primum illud Punicum, acerrimum bellum reliquisset. Sed ipse dicit, cur id faciat, — scribere, inquit, alii rem vestros, — & luculentè quidem scripserunt, etiam si minus, quàm tu, pol te. Nec verò tibi aliter videri debet; qui à Navio vel sumisti multa, si fateris: vel si negas, surripuisti. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Crassus, qui cum superiore Africano consul fuit. Ipsum Scipionem accepimus non infantem fuisse, filius quidem ejus, is, qui hunc minorem Scipionem à Paulo adoptavit, si corpore valuisset, in primis habitus esset disertus. Indicant eum orationum, tam historia quædam Græca, scripta dulcissimè. Numeo quoque eodem fuit Sex. Ailius juris quidem civilis omnium peritissimus, sed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem, C. Sulpicius Gallus, qui maximè omnium nobilitatem Græcis litteris studuit, isque & oratorum in numero est habitus, & fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. Jam enim erat unctior quædam, splendidiorque consuetudo loquendi. Nam hoc prætor ludos Apollini faciente, cum Thyesten fabulam docuisset, Q. Marcio, Cn. Servilio cos. mortem obiit Ennius. Erat usdem temporibus Ti. Gracchus, P. F. qui bis cos. & censor fuit, cujus & oratio Græca apud Rhodios: quem civem cum gravem, tum etiam eloquentem constat fuisse. P. etiam Scipionem Nasicam, qui est *Corculum* appellatus, qui item bis consul & censor fuit, habitum eloquentem, 1. M. alium illius, qui sacra accepit, filium, dicunt etiam L. Lentulum, qui cum C. Figulo cos. fuit: Q. Nobiliorum, M. filium, jam patrio instituto deditum studio litterarum, qui etiam Q. Ennium, qui cum patre ejus in Ærolia militaverat, civitatem donavit, cum triumvir coloniam deduxisset: & T. Annius Luscus, hujus Q. Fulvii collegam, non indifertum dicunt fuisse. Atque etiam L. Paulus Africanus pater, personam principis civis facile dicendo tuebatur: at verò etiam tum Catone vivo, qui annos quinque, & lxxx. natus excessit à vita, cum quidem eo ipso anno contra Ser. Galbam, ad populum summa contentione dixisset: quam etiam orationem scriptam reliquit. Sed vivo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerunt. Nam & A. Albinus, is, qui Græcè scripsit historiam, qui consul cum L. Lucullo fuit, & litteratus & disertus fuit: & tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fulvius, 2. & unà Ser. Fabius Pictor, & juris, & litterarum, & antiquitatis bene peritus. Quintusque Fabius Labeo fuit ornatus iisdem ferè laudibus. Nam Q. Metellus, is, cujus quattuor filii consulares fuerunt, in primis est habitus eloquens, qui pro L. Corta dixit, accusante Africano, cujus & alia sunt orationes,

& contra Ti. Gracchum exposita est in C. Fannianis. Tum ipse L. Corta veterator habitus, sed C. Lælius, & P. Africanus in primis eloquentes: quorum existant orationes, ex quibus existimari de ingenio oratorum potest. Sed inter hos ætate paulum his antecedens sine controversia Ser. Galba, eloquentia præstitit: & nimirum is princeps ex Latinis, illa oratorum propria, & quasi legitima opera tractavit, ut egrederetur à proposito ornandi causa, ut delectaret animos, aut permoveret, ut augeterem, ut miserationibus, ut communibus locis uteretur: sed nescio quomodo hujus, quem constat eloquentia præstitisse, exiliores orationes sunt, & redolentes magis antiquitatem, quàm aut Lælii, aut Scipionis, aut etiam ipsius Catonis, itaque exaruerunt; vix jam ut appareant. De ipsius Lælii, & Scipionis ingenio, quamquam ea jam est opinio, in plurimum tribuatur ambobus; dicendi tamen laus est in Lælio illustrior. At oratio Lælii de collegis, non melior, quàm, de multis quam vobis, Scipionis: non quòd illa Lælii quidquam sit dulcius, aut quòd de religione dici possit augustius, sed multo tamen verustior, & horridior ille, quàm Scipio, & cum sint in dicendo variae voluntates, delectari mihi magis antiquitate videtur, & libenter verbis etiam uti paulo magis præcis Lælius. Sed est mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. Nam ut ex bellica laude adspirare ad Africanum nemo potest, in qua ipsa egregium Viriati bello reperimus fuisse Lælium: sic ingenii litterarum, eloquentiæ, sapientiæ denique, etsi utriusque primas, priores tamen libenter deserunt Lælio. Nec mihi ceterorum iudicio solum videtur; sed etiam ipsorum inter ipsos concessu ita tributum fuisse. Erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, sic in hoc ipso humanior: ut faciles essent in suum cuique tribuendo. Memoria teneo, Smyrnæ me ex P. Rutilio Rufo audisse, cum diceret, adolescentulo se accidisse, ut ex S. C. Publius Scipio, & D. Brutus (ut opinor) eos de re attoci, magna que quærent. Nam cum 3. in silva Sila facta cades esset, notique homines interfecti, in simulareturque familia, partim etiam liberi, societatis ejus, 4. quæ picarias de P. Cornelio, L. Mummio Cens. redemisset, decrevisse senatum, ut de ea re cognoscerent & statuerent consules. Causam pro publicanis accuratè, ut semper solitus esset, elegantèque dixisse Lælium. Cum consules, re audita, amplius de consilii sententia pronuntia visissent, paucis interpositis diebus iterum Lælium multo diligentius, meliusque dixisse: iterumque eodem modo à consulibus rem esse prolata. Tum Lælium, cum eum focii domum reduxissent: egissentque gratias, & ne defatigaretur, oravissent, locum esse ita, se, quæ fecisset, honoris eorum causa, studiosè, accurateque fecisse: sed se arbitrari, causam illam à Ser. Galba, quod is 5. in dicendo orator, acriorque esset, gravius & vehementius posse defendi. Itaque auctoritate C. Lælii publicanos causam detulisse ad Galbam. Illum autem, quòd ei viro succedendum esset, verecundè, & dubitanter recepisse, unum quasi comperendinatum, medium diem fuisse, quem totum Galbam in consideranda causa, componendaque posuisse, & cum cognitionis dies esset, & ipse Rutilius rogatu sociorum domum ad Galbam manè venisset, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret: usque illum, quoad ei nuntiatum esset consules descendisse, omnibus exclusis commentatum in quadam testudine cum servis litteratis fuisse: quorum aliud dicere eodem tempore

1. M. alium illius qui sacra accepit filium, dicunt, &c.] Nihil variant Pal. sed enim Cujac. M. alium. & vero P. Manutius edidit, apud Illius &c. dicat istam, &c. quod & placebat Gualtelmo, solummodo putabat posse etiam deleri illud dicunt. Pighius nosler in fastis ad annum orbis D. LXXXIX. arripit voces legitque: Cuius fuit, Paulus illius qui sacra accepit filium habitum eloquentem dicunt.

2. Et una Ser. Fabius Pictor.] Palat. & una serbis Pal. Cujac. & una serbis, quod mutabat in serbis, Gualtelmus.

3. In Sylva Sila.] Turnebianum est, cujus confirmatio videnda Advers. cap. 1. iterumque lib. xxv. c. 12. vulgata sibi sua. Pal. in sibi sua. Cujac. in sibi sua. unde & nonnulli legunt, in sibi sua.

4. Quæ picarias.] Haud aliter Pal. placuitque Victorio, item Cujacio lib. v. de Feudis, legitur aliter picarias, sunt etiam qui picarias legendum putarunt, erat in Cujaciano picarias.

5. In dicendi oratione.] Palat. obiter. Cujac. auctorior. oportet sub eo aliud quid lateat, quam quòd alias oræ adtingit, fortiter.

pore solitus esset. interim cum esset ei nuntiatum tempus esse, exisse in adeis eo colore, & iis oculis, ut egisse causam, non commentatum putares. Addebat etiam, idque ad rem pertinere putabat: scriptores illos male *mutatos* exisse cum Galba, ex quo significabat, illum non in agendo solum, sed etiam in meditando vehementem, atque incensum fuisse. Quid multa? magna expectatio plurimis audientibus; coram ipso Lælio sic illam causam, tanta vi, tantaque gravitate dixisse Galbam, ut nulla ferè pars orationis silentio præteriretur. Itaque multis querelis, multaque miseratione adhibita, locios, omnibus approbantibus, i illa die, questione liberatos esse. Ex hac Rutiliana narratione suspicari licet, cum dux summus sint in oratore laudes, una subtiliter disputandi, ad docendum; altera graviter agendi, ad animos audientium permovendos: multoque plus proficiat is, qui *inflammet* iudicem, quam ille, qui doceat: elegantiam in Lælio, vim in Galba fuisse. Quæ quidem vis tum maxime cognita est, cum Lulstanis à Ser. Galba prætor contra interpositam, ut existimabatur, fidem, interfectis, T. Libone tribuno pl. populum incitante, & rogationem in Galbam privilegii similem ferente, summa senectute (ut antè dixi) M. Cato legem suadens in Galbam multa dixit: quam orationem in *Origine* suas retulit, paucis antequam mortuus est, an diebus. an mensibus? Tum igitur recusans Galba pro sese, & populi Romani fidem implorans, cum suos pueros, tum C. Galli etiam filium sileus commendabat: cujus orbitas & stertus mirè *miserabilis* fuit propter recentem memoriam clarissimi patris: isque se tum eripuit flamma propter pueros, misericordia populi commota, sicut idem scripsum reliquit Cato. Atque etiam ipsum Libonem non inantem video fuisse, ut ex orationibus eius intelligi potest. (99) Cum hæc dixissem, & paulum interquevissem: Quid igitur, inquit, est causa? Brutus, si tanta virtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus eius appareat: quod mirari non possum in eis, qui nihil omnino scripti reliquerunt. (100) Nec enim est eadem inquam, Brute, causa non scribendi, & non tam bene scribendi, quam dixerint. Nam videmus alios oratores inertia nihil scripsisse, ne domesticum etiam labor accederet ad forenses, plerumque enim scribuntur orationes habitæ jam, non ut habeantur: alios non laborare, ut meliores fiant: nulla enim res tantum ad dicendum proficit, quantum *scriptio*, memoriam autem in posterum ingenii sui non desiderant, cum se putant satis magnam adeptos esse dicendi gloriam, eamque etiam majorem visum iri, si in existimantium *arbitrium*, sua scripta non venerint: alios, quod melius putent dicere se posse, quam scribere: quod peringeniosos hominibus, neque satis doctis, plerumque, contigit, ut ipsi Galba: quem fortasse vis non ingenii solum, sed etiam animi, & naturalis quidam dolor dicentem incendebat, efficiebatque, ut & incitata, & gravis, & vehemens esset oratio: dein cum otiosus stilum prehenderat, motusque omnis animi, tanquam *ventus*, hominem de fecerat, flaccescebat oratio: quod iis, qui limatius dicendi consecrantur genus, accidere non solet, propterea quod prudentia nunquam deficit oratorem, qua ille urens eodem modo possit & dicere & scribere: ardor animi non semper adest, isque cum confedit, omnis illa vis, & quasi flamma oratoris extinguitur. Hanc igitur ob causam videtur Lælii mens spirare etiam in scriptis, Galba autem vis occidisse. Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. & Sp. Mummi, fratres, quorum extant amborum orationes: simplex quidem Lucius, & an-

tiquus: Spurius autem nihilo ille quidem ornator, sed tamen adstrictior. fuit enim doctus ex disciplina Stoicorum, Multæ sunt Sp. Albini orationes. Sunt etiam L. & C. Aureliorum Oratorum, quos aliquo video in numero oratorum fuisse: 2. etiam Popilius cum civis egregius, tum non indifertus fuit. C. verò, filius eius disertus. Cujusque Tuditani cum omni vita, atque victu excultus, atque expolitus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus. Eodemque in genere est habitus is, qui injuria accepta fregit Ti. Gracchum *patientia*, civis in rebus optimis constantissimus, M. Octavius. At verò M. Æmilius Lepidus qui est Porcina dictus, iisdem temporibus ferè, quibus Galba, sed paulo minor natu, & summus orator est habitus, & fuit, ut apparet ex orationibus, scriptor sanè bonus. Hoc in oratore Latino primam mihi videtur & lenitas apparuisse illa Græcorum, & verborum comprehensio, etiam artitex (ut ita dicam) stilus. Hunc studiose duo adolescententes ingeniosissimi, & prope æquales, C. Carbo, & Ti. Gracchus audire soliti sunt: de quibus jam dicendi locus erit, cum de senioribus pauca dixerò. Quoniam enim Pompejus non contemptus orator, temporibus illis, fuit, qui summos honores, homo per se cognitus, sine ulla commendatione *majorum* est adeptus. Tum L. Cassius multum potuit, non eloquentia, sed dicendo tamen: homo non liberalitate, ut alii, sed ipsa tristitia, & severitate *popularis*: cujus quidem legi tabellariz, M. Antius Briso, tribunus pl. diu restitit, M. Lepido Cos. adjuvante. Eaque res P. Africano vituperationi fuit, quod ejus auctoritate de sententia deductus Briso putabatur. Tum duo Capiones multum clientis consilio & lingua, plus auctoritate tamen, & gratia sublecebant. Sed Pompeii sunt scripta nec nimis extenuata, (quamquam veterum est similia) & plena prudentia. P. Crassum valde probatum oratorem iisdem ferè temporibus accepimus, qui & ingenio valuit, & studio, & habuit quasdam etiam domesticas disciplinas. Nam & cum summo illo oratore, Ser. Galba, cujus C. filio filiam suam collocaverat, affinitate sese devinxerat: & cum esse P. Mucii filius, fratremque haberet P. Scævola, domi jus civile cognoverat. In eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, cum & consuleretur plurimum, & diceret. Horum atatibus adjuncti 3. duo C. Fannii, & C. M. filii fuerunt: quorum C. filius, qui Cos. cum Domitio fuit, unam orationem de sociis, & nomine Latino, contra Gracchum reliquit, sanè & bonam, & nobilem. (101) Tum Atticus, Quid ergo? estne ista Fannii? nam varia opinio pueris nobis erat. alii à C. Persio, litterato homine, scriptam esse ajebant, illo, quem significat valde doctum esse Lucilius: alii multos nobiles, quod quisque potuisset, in illam orationem *contulisse*. (102) Tum ego, Audivi equidem ista, inquam, de majoribus natu, sed numquam sum adductus, ut crederem, eamque suspicionem propter hanc causam credo fuisse, quod Fannius in mediocribus oratoribus habitus esset: oratio autem vel optima esset illo quidem tempore orationum omnium. sed nec ejusmodi est, ut à pluribus confusa videatur. unus enim sonus est totius orationis, & idem stilus nec de Persio reticisset Gracchus, 4. cum & Fannius de Menelao Maratheno, & de ceteris objecisset, præsertim cum Fannius numquam sit habitus *olinguis*, nam & causas defenditavit, & tribunatus ejus, arbitrio & auctoritate P. Africani gestus, non obscurus fuit. Alter autem C. Fannius, M. F. C. Lælii gener, & moribus, & ipso genere dicendi durior. Is *loceri* instituto, quem, quia co-

L

optatus

1. Illa die questione liberatos esse. Cujac. illa die questione: Pal. compendio scripti; sed tamen ita ut: res solvi debeat, illa disquisitione lib. Cæc. apposite.

2. Tum igitur recusans Galba pro se. Corradus adjicit e Valerio Maximo, nihil recusans, sed libri non item juvant.

3. Duo C. Fannii, C. & M. filii fuerunt. Particola & non est in Cujaciano, neque agnoscit Palat. qui habet s manu emendatrice, Fannii Cæ. filii.

4. Cum & Fannius de Menelao. Forlan fuit, cum sit Fannius; certe aperiore fuerit eo modo sententia.

opratus in augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præsertim cum ille Q. Scævola sibi minorem natu generum prætulisset: cui tamen Lælius se excusans, non genero minari dixit se illud, sed majori filia detulisse: Is tamen instituto Lælii Panatium audiverat. Ejus omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineléganter scripta percipi potest: quæ neque nimis est infans, neque perfectè diserta. Mæcius autem augur, 3 quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecuniis repetendis contra T. Albucium, is oratorum in numero non fuit: juris civilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præstitit. L. Coelius Anripater, scriptor (quemadmodum videris) fuit, ut temporibus illis, luculentus juris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister. Utinam in Tito Graccho, Catoque Carbone talis mens ad rem publicam bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit! profecto nemo his viris gloria præstitisset. Sed eorum alter propter turbulentissimum tribunalum, ad quem ex invidia fœderis Numantini bonis status accesserat, ab ipsa re publica interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione levitatem, morte voluntaria se à severitate judicium vindicavit. Sed fuit uterque summus orator, atque hoc memoria patrum recte dicimus, nam & Carbonis, & Gracchi habemus orationes, nondum satis splendidas verbis, sed acutas, prudentiæque plenissimas. Fuit Gracchus diligentia Cornelii matris a quo doctus, & Græcis litteris eruditus, nam semper habuit exquisitos de Græcia magistros, in eis jam adolescens Diophanem Mitylenæum, Græcia, temporibus illis, disertissimum, sed & breve tempus ingenii augendi, & declarandi fuit. 2 Carbo, quò vita suppediravit, est in multis judiciis, causisque cognitus: Hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noster L. Gellius, qui se illi contubernalem in consulari fuisse narrabat, canorum oratorem, & volubilem, & satis acrem, atque eundem & vehementem, & valde dulcem, & perfectum fuisse dicebat: addebat, industrium etiam, & diligentem, & in exercitationibus, commentationibusque multum operæ solitum esse ponere. Hic opimus, illis temporibus, est patronus habitus, eoque forum tenente plura fieri judicia cœperunt, nam & 3 quaestiones perpetuæ, hoc adolescente constitutæ sunt, quæ antea nullæ fuerunt, (L. enim Piso, tribunus plebis legem primus de pecuniis repetendis, Censorino & Manilio Cos. tulit, ipse etiam Piso & causas egit, & multarum legum aut auctor, aut diffusor fuit: itque & orationes reliquit, quæ jam evanuerunt, & annales, sanè exiliter scriptos) & judicia populi, quibus aderat Carbo, jam magis patronum desiderabant, tabella data: quam legem L. Cassius, Lepido, & Mancino Cos. tulit. Vester etiam D. Brutus, M. filius, ut ex familiari ejus L. Attio poeta sum audire solitus, & dicere non inculte solebat, & erat cum litteris Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. Quæ tribuerat idem Artius etiam Q. Maximo, L. Paulli nepoti, 4 & verò antè Maximum illum Scipionem, quo duce privato T. Gracchus occisus esset, cum omnibus in rebus vehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuisse. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad temp. duntaxat quod opus esset, satis habuisse eloquentiæ dicitur. Iisdemque temporibus L. Furius Philus perbene Latinè loqui putabatur, litteratusque, quàm ceteri. P. Scævola valde prudenter & acutè, paulo etiam copiosius. Nec multo mi-

nus prudenter M. Manilius. Appii Claudii volubilis, sed paulo fervidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fulvius Flaccus, & C. Cato Africani sororis filius: mediocres oratores: est Flacci scripta sunt, sed ut studiosi litterarum. Flacci autem æmulus P. Decius fuit, non infans ille quidem: sed ut vita, sic oratione etiam turbulenter. M. Drusus, C. filius, qui in tribunatu C. Gracchum, collegam, 5 iterum tribunum, fecit, vir & oratione gravis, & auctoritate: eique proximè adjunctus C. Drusus frater fuit. Tuus etiam gentilis, Brute, M. Pennus facitè agitavit in tribunatu C. Gracchum, paulum atate antecedens. Fuit enim M. Lepido, & L. Orestes Cos. quaestor Gracchus, tribunus Pennus, illius M. filius, qui Q. Alio Cos. fuit: sed omnia is summa sperans, ad ultimum est mortuus. Nam de T. Flaminio, quem ipse vidi, nihil accipi, nisi Latine diligenter locutum. Iis adjuncti sunt C. Catio, M. Scævola, P. Rutilius, C. Gracchus. De Scævola, & Rutilio breviter licet dicere, quorum neuter summi oratoris habuit laudem, & uterque in multis causis versatus erat. In quibusdam laudandis viris, etiam si maximi ingenii non essent, probabilis tamen industria: quamquam is quidem non omnino ingenium, sed oratorum ingenium defuit. Neque enim refert videre, quid dicendum sit, nisi id quæ solute, & suaviter dicere, ne id quidem satis est, nisi id, quod dicitur, sit voce, vultu, motuque conditum. Quid dicam, opus esse doctrina? sine qua etiam si quid bene dicitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum esse non potest. In Scæuri oratione, sapientis hominis, & recti, gravitas summa, & naturalis quædam inerat auctoritas, non ut causam, sed ut testimonium dicere putares, cum pro reo diceret. Hoc dicendi genus, ad patrocinia mediocriter aptum videbatur: ad senatoriam verò sententiam, cujus erat ille princeps, vel maxime significabat enim non prudentiam solum, sed, quod maxime rem continebat, fidem, habebat hoc à natura ipsa, quod à doctrina non facile posset, quamquam hujus quoque ipsius rei, quemadmodum scis, præcepta sunt. Hujus & orationes sunt, & tres ad L. Fufidium libri scripti de vita ipsius acta, sanè utiles, quos nemo legit. At Cyri vitam, & disciplinam legunt, præclaram illam quidem, sed neque tam rebus nostris aptam, nec tamen Scæuri laudibus antependendam. Ipse etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. Rutilius autem in quodam tristi, & severo genere dicendi versatus est, & uterque natura vehemens & acer. Itaque cum unà consulatum petivissent, non ille solum, qui repulsam tulerat, accusavit ambitus designatum competitorum, sed Scævola etiam absolutus, Rutilium in judicium vocavit: multaque opera, multaque industria Rutilius fuit, quæ erat propterea gratior, quod idem magnum munus de jure respondendi susceperat. Sunt ejus orationes junxæ: multa præclara de jure: doctus vir, & Græcis litteris eruditus, Panatii auditor, prope perfectus in Stoicis: quorum peracutum, & artis plenum orationis genus, 6 sed tamen exile, nec satis populari assensionem accommodatum. Itaque illa, quæ propria est hujus disciplinæ, philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc viro, & stabilis inventa est: qui quamquam innocentissimus in judicium vocatus esset, (quo judicio convulsam penitus scimus esse rempublicam) cum essent eo tempore eloquentissimi viri L. Crassus, & M. Antonius consulares, eorum a dhibere neutrum voluit, dixit ipse pro se;

1. Quod pro se opus erat, etc.] Hanc aliter editio P. Manutii, nec recedit Pal. aut Cujac. vulgata, quod per se, etc. unde fecit Lambinus quod opus erat, ipse per se, etc. inopitè.

2. Carbo, quò vita suppediravit.] Ita Gulielm. ex Cujac. neque aliter Pal. vulgata, quod vita, Lamb. quod vita, quod & in Manutian.

3. Quæstiones perpetuæ.] Corradus è libro m. reponit, quæstiones perpetuæ, quod improbatur Cujacius, malitque quæstiones, pecuniarum repetendarum, Notis in Iulianianis Institutiones.

4. Et verò ante Maximum illum Scipionem.] Legit Gulielmus, ante Principem Maximum.

5. Iterum tribunum fecit.] Non variant Pal. aut Cujac. Corradus id mutabat in freget, forsan rectè. Tribunal enim Gracchum facere Drusus anno superiore nō poterat, tum ipse candidatus, & ejus competitor, ut rectè monuitio Fasti ad unū arb. D. CXXI. amicis noster Bighias.

6. Sed tamen exile, nec satis populari assensionem accommodatum.] Pal. & Cujac. fortasse minus, seu tenent esse exile, etc. etc.

sefe; & pauca C. Cotta, quod fororis erat filius, & is quidem tamen, ut orator, quamquam erat admodum adolefcens. Sed Q. Mucius enucleatè ille quidem, & politè, ut solebat, nequaquam autem ea vi atque copia, quam genus illud iudicis, & magnitudo caufæ postulat. Habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis, utrumque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in civitate genera, hæc oratoria laude caruerunt. Volo enim, ut in scena, sic etiam in foro, non eos modò laudari, qui celeris motu, & diffideli utantur, sed eos etiam, & quos *Stoici* appellant, quorum fit illa simplex in agendo veritas, non molesta. Et quoniam Stoicorum est facta mentio, Q. Ælius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, sed vita severus, & congruus cum ea disciplina, quam colebat: paulo etiam durior: qui quidem in triumviratu iudicaverit contra P. Africanum, avunculi sui, testimonium, vacationem augures, quo minus iudicis operam darent, non habere: sed ut vita sic oratione durus, incultus, horridus, itaque honoribus *majorum* respondere non potuit. Fuit autem constans civis, & fortis, & in primis Græco molestus, quod indicat Gracchi in eum oratio, sunt etiam in Gracchum, Tuberonis. Is fuit mediocris in dicendo, doctissimus in disputando. (uu) Tum Brutus, Quam hoc idem in nostris contingere intelligo, quod in Græcis, ut omnes ferè Stoici, prudentissimi in differendo sint, & id arte faciant, sintque architecti panè verborum: iidem traducti à disputando ad dicendum, inopes reperiantur. Unum excipio Catonem, in quo, perfectissimo Stoico, summam eloquentiam non desiderem: quam exigam in Fanio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tubero ne nullam video fuisse. (xx) Et ego, Non, inquam, Brute, sine causa, propterea quod istorum in *diatribis* omnis cura consumitur: vagum illud orationis, & solum, & multiplex non adhibetur genus. Tuus autem avunculus, quem admodum scis, habet à Stoicis id, quod ab illis petendum fuit: sed dicere didicit à dicendi magistris, eorumque more se exercuit. Quod si omnia à philosophis essent petenda, Peripateticorum instituta comodus flingeretur oratio. Quo magis, tuum, Brute, iudicium probo, qui eorum, 2 id est ex veteri Academia philosophorum, sectam secutus es, quoniam in doctrina, atque præceptis differendi ratio conjungitur cum suavitate dicendi, & copia: quamquam ea ipsa Peripateticorum, Academicorumque consuetudo in ratione dicendi talis est, ut nec perficere oratorem possit ipsa per se, nec sine ea oratio esse perfectus. Nam, ut Stoicorum adstrictior est oratio, aliquantòque contractior, quam aures populi requirunt: sic illorum liberior, & latior, quam patitur consuetudo iudiciorum, & fori. Quis enim uberior in dicendo Platone: 2 *Jovem* ajuat philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui. Quis Aristotele nervosior? Theophrasto dulcior? Lætitavisse Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur: idque apparet ex genere, & granditate verborum, dicit etiam in quadam epistola hoc ipse de se. Sed & hujus oratio in philosophiam translata, pugnacior (ut ita dicam) videtur, & illorum in iudicia, pacatior. Nunc reliquorum oratorum ætates, si placeat, & gradus persequamur: (yy) Nobis verò, inquit Atticus, & vehementer quidem, ut pro Bruto etiam respondeam. (zz) Curio fuit igitur ejusdem ætatis ferè, sanè illustris orator, cujus de ingenio ex orationibus ejus estimari potest. Sunt enim & alia, & pro Ser. Fulvio *de*

cestu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris, omnium optima putabatur, quæ vix jam comparet in hac turba novorum voluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo qui istam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas, certè enim & boni aliquid attulimus juvenum, magnificentius, quam fuerat, genus dicendi & ornatus: & nocuimus fortasse, quod veteres orationes post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt delictæ. Enumera, inquit, me in plerisque, quamquam video mihi multa legenda jam te auctore, quæ antea contemnebam. Atqui hæc, inquam *de cestu* laudata oratio, puerilis est locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci sanè inanes: verum tamen nondum tritis nostrorum hominum auribus, nec erudita civitate, tolerabiles. Scripsit etiam alia nonnulla, & multa dixit, & illustra, & in numero patronorum fuit: ut eum miser, cum de vita suppeditavisset, & splendor ei non defuisset, Cos. non fuisse. Sed ecce in manibus vir, & præstantissimo ingenio, & flagranti studio, & doctus à puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorum & uberiorum ad dicendum fuisse. Et ille, Sic proflus, inquit existimo; atque istum de superioribus, panè solum lego. Immò plane, inquam, Brute, legas censeo, Damnam enim, illius immaturo interitu res Romanæ, Latinæque litteræ fecerunt. Utinam non tam fratri pietatem, quam patriæ, præstare voluisset, quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset, vel avitam gloriam consequutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, est hic orator, Brute, si quisquam alius, juventuti, non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest. Huic successit ætati C. Galba, Servii illius eloquentissimi viri filius, P. Crassi eloquentis, & jurisperiti gener. Laudabant hunc patres nostri, favebant etiam propter *patriæ memoriam*, sed cecidit in cursu. Nam rogatione Manilia, Jugurthinæ conjurationis invidia, cum pro se ipse dixisset, oppressus est. Exstat ejus peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore, pueris nobis, erat, ut eum etiam disceremus: hic, qui in collegio sacerdotum esset, primus post Romam conditam iudicio publico esse condemnatus. P. Scipio, qui est in consulatu mortuus, non multum ille quidem, nec sæpe dicebat, sed & Latine loquendo, cuivis erat par, & omnis sale, facetiisque superabat. ejus collega L. Bestia *bonis inatris* orsus tribunatus, (nam P. Popillium vi C. Gracchi expulsum sua rogatione restituit) vir & acer, & non indifertus, tristes exitus habuit consulatus, 4 nam invidiosa lege Manilia questio C. Galbam sacerdotem, & quattuor consularis, L. Bestiam, C. Catonem, Sp. Album, civemque præstantissimum L. Opimum Gracchi interfectorem, à populo absolutum, cum is contra populi studium steterit, Gracchani iudices sustulerunt. Hujus dissimilis in tribunatu, reliquaque omni vita, civis improbus C. Licinius Nerva non indifertus fuit. C. Fimbria temporibus hisdem ferè, sed longius ætate proventus, habitus est sanè (ut ita dicam) luculentus patronus, asper, maledicus, genere toto paullo fervidior, atque commotior: diligentia tamen, & virtute animi, atque vita, bonus auctor in senatu. 5 Idem tolerabilis patronus, nec rudis in jure civili, & cum virtute, tum etiam

L 2

ipso

1. *Quæ Statoris appellantur*. Interpretatur Turnebus lib. 1. adversariorum cap. 10.

2. *Id est ex veteri Academia Philosophorum*. Istud totum esse alienum, neque adeo ipsius Tullii, auctoritatem Lambinus. injunctè distinguit enim veteres Peripateticos, qui iidem Socratici, à novis, ut semper. Gulielmus.

3. *Jovem ajuat Philosophi, si Græcè loquatur, sic loqui*. Rivius hanc lectionem nobis exhibuit; sed non etiam indicavit unde, purior sane

est recepta *Jovem sic, ut ajuat Philosophi, si Græcè loquatur, loqui*, sicque Palat. nam Cujaciana accedit Rivianæ, nisi quod sic transponat voces, *Jovem sic ajuat Philosophi si Græcè loquatur, loqui*.

4. *Nam invidiosa lege Manilia questio*. C. Galbam sustulit vocem *questio*, quæ tamen in Pal. & Cujac. retinebat; omnino Gulielmianus, & expressit P. Manutius.

5. *Idem tolerabilis patronus, nec rudis, etc.* Assentior Pighio nostro auctumanti illud *tolerabilis patronus*, introductam à margine glossulam.

I. Negrua

iplo orationis genere liber: eius orationes pueri legēbamus, quas jam reperire vix possumus. Atque etiam ingenio, & sermone eleganti, valetudine incommoda, C. Sextius Calvinus fuit: qui etiam cum remiserant dolores pedum, non deerat in cautis, tamen id non saepe faciebat. Itaque consilio eius, cum volebant, homines utebantur: patrociniū cum licebat. iisdem temporibus M. Brutus, in quo i magnum fuit, Brute, *dedecus generi vestro*, qui cum tanto nomine esset, patre inque, optimum vicum habuisset, & juris peritissimum, accusatio nem factitaverit, ut Athenis Lycurgus, is magistratus non petivit, sed fuit accusator vehemens, & molestus, ut facile cerneret: naturalis quoddam stirpis bonum *degeneravisti* vitio depravata voluntatis. Atque eodem tempore accusator de plebe L. Catiulus fuit, quem ego audivi jam senem, cum ab L. Sabelho 3 multam lege Aquilia de iustitia petivisset. Non fecissent hominis pene infimi mentionem, nisi iudicarem, qui suspiciosus aut criminiosus diceret, audivisse me neminem. Doctus etiam Græcis T. Albucius, vel potius, pene Græcis loquor, ut opinor: sed licet ex orationibus iudicare. Fuit autem Athenis adolescens, perfectus Epicureus evaserat, minime aptum ad dicendum genus. Jam Q. Catulus, non antiquo illo more, sed hoc nostro (nisi quid fieri potest perfectius) eruditus, multa littera, summa non vix solum, atque natura, sed orationis etiam comitas, incorrupta quædam Latini sermonis integritas: quæ perspicui cum ex orationibus eius potest, tum facillime ex eo libro, quem *de consulari*, & de rebus gestis suis conscriptam molli, & Xenophonteo genere sermonis, misit ad A. Furium postam, familiarem suum: qui liber nihilo notior est, quam illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. Tum Brutus, Mihi quidem nec iste notus est, nec illi: 4 sed hæc mea culpa est, numquam enim in manus inciderunt. Nunc autem & a te sumam, & conquiram ista posthac curiosus. Fuit igitur in Catulo sermo Latinus: quæ laus dicendi non mediocri ab oratoribus plerisque neglecta est. nam de sono vocis, & suavitate appellandarum litterarum, quoniam filium cognovisti, noli expectare quid dicam, quamquam filius quidem non fuit in oratorum numero, sed non deerat ei tamen in sententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam, & eruditum orationis genus. Nec habitus est tamen pater ipse Catulus princeps in numero patronorum: sed erat talis, ut, cum quosdam audires, qui tum erant præstantes, videretur esse inferior: cum autem *ipsum audires* sine comparatione, non modo contentus esses, sed melius non quæreret. Q. Metellus Numidicus, & eius collega M. Silanus, dicebant de republica quod esset illis vitis, & consulari dignitati satis. M. Aurelius Scæurus non saepe dicebat, sed politè: Latine verò in primis est eleganter locutus. Quæ laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero est habitus disertorum. Q. etiam Cæpio, vir acer, & fortis, cui fortuna belli, crimini: invidia populi, calamitati fuit. Tum etiam C. & L. Memmi, fuerunt oratores mediocres, accusatores acres, atque acerbi. itaque in iudicium capitis multos vocaverunt, pro rebus non saepe dixerunt. Sp. Torius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa, & inutili lege, vectigali levavit. M. Marcellus Afermini pater, non ille quidem in patronis, sed & in promtis tamen, & non in exercitatis ad dicendum, fuit, ut filius eius, P. Lentulus. L. etiam Corra, pratorius,

in mediocriū oratorum numero, dicēdi non ita multam laude procefferat, sed de industria, cum verbis, tum etiam iplo sono quasi subrustico proferebatur, atque imitabatur antiquitatem. Atque ego & in hoc iplo Corra, & in aliis pluribus, intelligo, me non ita disertos homines & erulisse in oratorum numerum, & relatum. Est enim propositum colligere eos, qui hoc munere in civitate functi sunt, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem 5 quæ fuerit ascensio, & quàm in omnibus rebus difficilis optimi perfectio, atque absolutio, ex eo, quod dicam, existimari potest. Quam multi enim iam oratores commemorati sunt, & quàm diu in eorum enumeratione versamur, cum tamen ipse, atque vix, ut dudum ad Demosthenem & Hyperidem, sic nunc ad Antonium, Crassumque pervenimus! Nam ego sic existimo, hos oratores fuisse maximos, & in his primum cum Græcorum gloria Latine dicendi copiam æquatam. Omnia veniebant Antonio in mentem: eaque suo quæque loco, ubi plurimum proficere, & valere possent: ut ab imperatore equites, pedes, levis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio: imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, nonnumquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus: sed illa, quæ proprie laus oratoris est in verbis: nam ipsum Latine loqui, est illud quidem, (ut paulo ante dixi,) in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est à plerisque neglectum. Non enim tam præclarum est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam ad mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur: sed tamen Antonius in verbis & eligendis, neque id ipsum tam leporis causa, quam ponderis, & collocandis, & comprehensione devinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis, & conformationibus, quo genere quia præstat omnibus Demosthenes, idcirco à doctis oratorum est princeps iudicatus. Symplicium enim quæ vocant Græci, ea maxime ornant oratorem: eaq; non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis sententiis. Sed cum hæc magna in Antonio, tum *alio* singularis: quæ si partienda est in gestum, atque vocem: gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens: manus, humeri, latera, supposito pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, sententiisque consentiens: vox permanens, verum subrauca natura: sed hoc vitium huic uni in bonum convertebat, habebat enim flebile quiddam in questionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenes ferunt ei, qui quævisset, quid primum esset in dicendo, actionem: quid secundum, idem, & idem tertium, respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: taleisque oratores videri, facit, qualeis ipsi se videri volunt. Huic alii parem esse dicebant, alii anteconebant L. Crassum. Illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem esse, qui horum alterutro patrono, cujusquam ingenium requireret. Equidem, quamquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius, erat summa gravitas, erat cum gravitate iunctus facetiarum,

& urba-

1. *Magnum fuit dedecus generi vestro.* Rivius ait exstare in editione Romana vulgata, Pal. & Cujac. præterunt, fuit genus generi vestro, quod quid sibi velit, ignoro. Icto ante aliquando degeneravisti ipse generi, id an hec locum habeat, viderint studiosiores.

2. *Naturalis quoddam stirpis bonum.* Cujacii chartæ, natæ, natale.

3. *Multam lege Aquilia de iustitia petivisset.* Malui representare scripturam omnium veterum librorum, quam supponere cum neotericis vel *injuria*, vel *injuria*: tanquam potuerit hic fuisse de eo ge-

nere hominum qui adversarium suum rapuit in jus, quod parcius peccatore telum recipisset.

4. *Sed hæc meæ culpa est.* Coniecit Rivius, sed nos, arripuitque statim Lambinus, ego nondum audeo, cum & alteri scripturæ laus sit sensus, & quidem non in multis.

5. *Quæ fuerit ascensio.* Sic ex m. Rivio, firmatque Pal. noster, vulgo erat *assensio*.

& urbanitatis oratorius, non scurrilis; *leprosi*. Latine loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia; in dissendendo mira explicatio: cum de iure civili, cum de aequo & bono disputaretur, argumentorum, & similitudinum copia. Nam, ut Antonius conjectura movenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat: sic in interpretando, in definiendo, in explicanda aequitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum saepe alias, tum apud centum viros in M. Carii causa cognitum est. Ita enim multa contra scriptum *pro aequo & bono* dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scævola, & in iure, in quo illa causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum, exemplorumque copia: atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentiura *juris peritissimus* Crassus, *juris peritorum eloquentissimus* Scævola pararetur: qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in iure, aut aequo verum aut esset, aut non esset, tum veridicus erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus. Quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandi que, & differendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim: in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus, quam admirandus orator. Verum ad Crassum revertamur. Tum Brutus, Et si satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævola ex his rebus, quas audiebam saepe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scævola nostri, tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium fuisse in nostra rep. Hic ego, Noli, inquam, Brute, existimare, his duobus quidquam fuisse in nostra civitate praestantius, nam, ut paulo ante dixi, consultorem alterum disertissimum, disertorem alterum consultissimum fuisse, sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statueret ut tamen non posses utrius te malles similiorem. Crassus erat elegantium paratissimus, Scævola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis: Scævola multa in severitate non deerat tamen comitas. Licet omnia hoc modo: sed vereor, ne fingi videantur haec, & ut dicantur à me quodammodo: res se tamen sic habet, cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, verus Academia dixit, *mediocritas*: uterque horum meditum quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet. Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassam, & Scævola cognovisse, tum de te, & de Ser. Sulpicio cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem iudico. Quoniam, inquam, illic modo? Quia mihi & tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori: & Servius eloquentiam tantum assumsisse, ut jus civile facile possit tueri: atatesque vestra, ut illorum, nihil aut non ferè multum differunt. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necessesse: de Servio autem & tu probe dicis, & ego dicam quod sentio. Non enim facile quem dixerim plus studii, quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse, nam & in iisdem exercitationibus ineunte aetate, fuimus; & postea unà Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset, & doctior: & inde ut rediit, videtur mihi in *secunda arte* primus esse maluisse, quam in prima secundas. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longè omnium, non ejusdem modo aetatis, sed eo-

rum etiam, qui fuissent, in iure civili esse princeps. Hic Brutus, An tu? inquit; etiamne Q. Scævola? Servium nostrum antepōnis? Sic enim, inquam, Brute, exillimo, juris civilis magnum usum & apud Scævola, & apud multos fuisse: artem, in hoc uno? quod numquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae doceret rem universam tribuere in partem, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; ambigua primam videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, quae vera & falsa judicarentur, & quae quibus positae essent, quaeque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quae confusa ab aliis aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis, sed adjunxit etiam & litterarum scientiam, & loquendi elegantiam, quae ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt, facillimè perspicere potest. Cumque discendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo: Galli hominis acuti & exercitati pronitiam, & praetam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitatem, diligentiamque superavit: Balbi, docti, & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit, expediendis, conficiendisque rebus; sic & habet quod uterque eorum habuit, & explevit quod utriusque defuit. Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scævola: (hic enim magis studiosè recipiebat, in quibus à Crasso superabatur: ille se consuli volebat, ne qua in re inferior esset, quam Scævola) sic Servius sapientissimè, cum enim duae civiles artes, ac forenses plurimum & laudis haberent, & gratiae: perfecit, ut altera praestaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum jus civile, & ad obtinendam consularem dignitatem satis. Tum Brutus, Ita profectus, inquit, & antea putabam. Audivi enim nuper eum studiosè, & frequenter, Sami, cum ex eo jus nostrum pontificium, quae ex parte cum iure civili conjunctum esset, vellem cognoscere, & nunc meum iudicium, multo magis confirmo testimonio, & iudicio tuo: simul illud gaudeo, quod & aequalitas vestra, & pares honorum gradus, & artium, studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest, ab obrectatione invidiae, quae solet lacerare plerisque, uti ea non modò non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur, quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate, iudicioque cognovi. Itaque doleo & illius consilio, & tua voce populum Rom. carere tam diu: quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint. Hic Atricius, Dixeram, inquit, à principio, de sepub. ut sciremus: itaque faciamus, nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modò quaerendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, & institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, expectabatur, audiebat: à principio statim, quod erat apud eum semper accuratum) expectatione dignus videbatur: non multa jaclatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra suppositio pedis: vehemens, & interdum irata, & plena iusti doloris oratio: multa & cum gravitate facietia: quodque difficile est, idem & perornatus, & perbrevis. Jam in altercando invenit parem neminem: versatus est in omni ferè genere causarum, maturè in locum principum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem,

L 3

eloquen-

1. Ut dicantur à me quodammodo.] Emendatum in Pal. manu aliena, quodammodo dicantur à me, & Cuius liber habebat, ut dicantur à me quodam modo; quod non displicebat Guilielmo.
2. Ille se consuli volebat.] Posteriores edd. volebat, non rectè, certe contra antiquiores, & praecipue Victorianam.

3. Ab obrectatione invidiae, quae solet lacerare, &c.] Revocavit ex editione Rom. Rivius, neque contradicunt Palatin. aut Cuiac. nisi quod excludunt quae, vulgatum ab obrectatione invidiae, quae solet.

4. Principum oratorum.] Inclinat Gellius in scripturam Cuiaciani codicis, principum, quod & à manu prima in Palatino.

eloquentissimum hominem, admodum adolefcens; summam ingenti non laudem modo, sed etiam admirationem est consecutus. Defendit postea Liciniam virginem, cum annos xxvii. natus esset, in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas quasdam partes reliquit. Voluit adolefcens in colonia Narbonensi causa popularis aliquid attingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere. Exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quam illa atas ferebat, oratio. Multa deinde caute, sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu cenavisset apud praconem Granium, idque nobis bis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse. Ita profus, inquit Brutus: sed ne de Scyrola quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum collegam Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suavit Servilium legem Crassus. Nam censuram sine Sexvola gessit, cum enim magistratum nemo umquam Scyrolarum petivit, sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat. His enim Coss. eam legem suavit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Cæpione Coss. natus, & C. Lælio, triennio ipso minor, quam Antonius. quod idcirco posui, ut, dicendi Latine prima maturitas in qua aetate existisset, posset notari: & intelligeretur jam ad summum parè esse perductam, ut eo nihil ferme quisquam addere posset, nisi qui à philosophia, & jure civili, ab historia fuisset instructior. Erit, inquit M. Brutus, aut jam est iste, quem exspectas? Nescio, inquam. Sed est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Cæpione, defensione juncta non brevis, ut laudatio: ut oratio autem, brevis, postrema censoris oratio, qua anno duodequingagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo fucio veritatis color, quinetiam comprehensio, & ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & brevis, & in membra quaedam, quæ *ἁπλῶς* Græci vocant, dispersiebatur orationem lubentius. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, præter illum de ratione dicendi sanè exilem libellum, plura Crasso, libuisset scribere. cum enim omnibus memoriæ fui, tum etiam disciplinam dicendi, nobis reliquissent. Nam Scyrola dicendi elegantiam satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. Et ego, Mihi quidem à pueritia quasi magistra fui, inquam, illa in legem Cæpionis oratio: in qua auctoritas ornatur senatus, quo pro ordine illa dicuntur: & invidia concitatur in judicium, & in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit, multa in illa oratione graviter, multa leniter, multa asperè, multa facetè dicta sunt: plura etiam *διπλα*, quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis intelligi potest. Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, & orationis commentarium paullo plenius. nulla est enim altercatio clamoribus umquam habita majoribus. Et verò fuit in hoc & popularis dictio excellens. Antonii genus dicendi multo aptius judiciis, quam concionibus. Hoc loco ipsum Domitium non relinquo, nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis, atque ingenii, quo & magistratus personam, & consularem dignitatem tueretur: quod idem de Coelio dixerim, industria in eo summam fuisse, summasque virtutes, eloquentiam tantam, quod esset in rebus privatis, amicis ejus, in rebus, ipsius dignitati satis. Eodem tempore M. Herennius

in mediocribus oratoribus, Latine, & diligenter loquentibus, numeratus est, qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consulatus petitione superavit. Eodem tempore C. Clodius, etsi propter summam nobilitatem, & singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiam quandam mediocritatem afferebat. Eiusdem ferè temporis fuit eques Romanus C. Titius, qui meo iudicio, eo pervenisse videtur, quod ponit ferè Latinus orator sine Græcâ litteris, & sine multo usu pervenire. Huius orationes tantum argutarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut panè Attico stilo scripta esse videantur. Easdem argutias in tragœdias satis quidem ille acuit, sed parum tragice transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. Fuit etiam Q. Rubrius Varro, qui à senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer, & vehementer accusator. In eo genere sanè probabilis, doctus autem Græcis litteris, propinquus nosster, factus ad dicendum, M. Gratiudius, M. Antonii per familiaris: cujus præfectus cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit, C. Fimbriam M. Marii Gratidiani pater. Atque etiam apud socios, & Latinos oratores habitus sunt Q. Vettius Vettianus, è Maris quem ipse cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis: Q. & D. Valerii Sorani, vicini, & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles quam docti & Græcis litteris, & Latinis: C. Ruficellus Bononiensis, is quidem & exercitatus, & natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus Afculanus, cujus sunt aliquot orationes Afculi habitæ, illa Romæ contra Cæpionem, nobilis sanè, cui orationi Cæpionis ore respondit Ælius: qui scripsitavit orationes multas, orator ipse nunquam fuit. Apud majores autem nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum, Ti. Gracchi, P. F. ferè aetate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, colonisique Latinis, habita in senatu. Tum Brutus, Qui tu igitur, inquit, tribus istis externis quasi oratoribus? Quid censes, inquam, nisi idem, quod urbanis, præter unum, quod non est eorum *urbanitate* quadam quasi colorata oratio? Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam, tantum esse quandam scio: Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quaedam non trita Romæ: sed hæc mutari, dediscique possunt. Illud est majus: quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, & resonat urbanus. nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris. Ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Gratio præcone dicacitate certare. Eon, inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridiculè dicentem Granius obruebat nescio quo *sapore vernaculo*: ut ego jam non miret, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percunctaretur ex amica quadam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, *Hospes, non pote mineri*: tulisse eum molestè, se non effugere hospitis speciem, cum ztatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. 2. Omnino sic (ut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticoorum sonus, sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur. Duobus igitur summis, Crasso & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferebat, neque secundum tamen, neque tertiam dixerim. N E C E N I M in quadrigis eum secundum

1. Idque ubi narravisset. Pal. & Cojac, addunt hic, quod ait non existare in codice vetusto R. vixit ideoque exclusit Lambinus. item Manxius alii; quos item sequimur, quia e eodem inclinabat Galilem.

2. Omnino sic (ut opinor) in nostris, &c. Rivianum est, publicati enim, Omnium sicut opinor in, &c. Cojaccianus mox præfert illic Attico pro quo vulgari, illi.

dum numeraverim, aut tertium, qui vix è carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum ablit à primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur: sed tamen erant ea in Philippo, quæ sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multa facietis, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus. Horum ætati propè conjunctus L. Gellius non tam *vendibilis* orator, quam ut nescires, quid ei deesset. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solutus satis: sed in magnos oratores inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, & utilem præbuit: atque ita diu vixit ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur, iisdem ferè temporibus D. Brutus, is, qui Cos. cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus litteris, & Lat. nis. Dicebat etiam L. Scipio non imperitè, Cnæusque Pompejus, Sex. F. aliquem numerum obtinebat, nam Sex. frater ejus præstantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam. Item in jure & ante hos M. Brutus, & paulo post eum C. Bilienus, homo per se magnus, propè similiratione tummus evaserat, qui Cos. factus esset, nisi in Marianos contulatus, & in eas petitionis angustias incidisset. Cn. autem Octavius eloquentia, quæ fuerat ante consulatum ignorata, in consultiu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in *dicentium* numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur. Censeo, inquit Atticus, eloquentis enim videbare, non sedulos velle conquirere. Festivitate igitur, & facietis, inquam, C. Julius, L. F. & superioribus, & æqualibus suis omnibus præstitit, oratorque fuit minimè ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditor. Sunt ejus aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragœdiis, lenitas ejus *sine nervis* perspicitur potest. Ejus æqualis P. Cethegus, cui de rebus, satis suppeditabat oratio, totam enim tenebat eam, penitusque *cognorat*, itaque in senatu consularium auctoritatem assequeretur, sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vespillo, & acutus, & justiperitus. 2. nam Aphilia, aptior concionibus, quam judiciis, prudens etiam T. Annius Velina, & in ejus generis causis orator sanè tolerabilis. In eodem genere caularum multum erat T. Juventius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & panè frigidus: sed & *cellidus*, & in capiendo adversario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia. Cujus auditor P. Orbilius fere æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quam magister fuit. Nam T. Aufidius, qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque & bonus vir, & innocens, sed dicebat parum. Nec sanè plus frater ejus M. Virgilius, qui tribunus pl. L. Sullæ imperatori diem dixit. Ejus collega P. Magius, in dicendo paulo tamen copiosior. Sed omnium oratorum, sive *rabularum*, qui & panè indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo, & acutissimum judico nostri ordinis Q. Sertorius, equestrius 3. C. Gorgonius, fuit

etiam facilis, & expeditus ad dicendum, & vitæ splendore multo, & ingenio sanè probabili, T. Junius, L. filius, tribunus, quo accusante P. Sextius, præ designatus, damnatus est ambius, is processisset honoribus longius, non temper infirma, atque etiam ægra valitudine fuisset. Atque ego præclarè intelligo, me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sunt oratores, neque fuerint, præteritque à me aliquot ex veteribus, commemoratione, aut laude dignos: sed hoc quidem *ignoratio*, quid enim est superioris ætatis, quod scribi possit de eis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem quos ipsi vidimus, neminem ferè præmittitur eorum, quos aliquando dicentis vidimus. Volo enim sciri, in tanta, & tam vetere repub. maximis *præmiis* eloquentiæ propositis, omnibus cupisse dicere, non plurimum aulos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse iisdem ferè temporibus, ætate inferioris paulo, quam Julius, sed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius, Q. Varius, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus, P. Antistius, nec ulla ætate uberior oratorum foetus fuit. Ex his Cotta & Sulpicius cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt. Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? semper in oratore probando, aut improbando, *vulgi iudicium*, cum intelligentium iudicio congruit? An alii probantur à multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt? Rectè requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent. 3. An tu, inquit, id laboras si huic modo Bruto probaturus es? Plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi, & Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Et enim necesse est, qui ita dicat, ut à multitudine probeatur, eundem doctis probari, nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possim, aut sciam judicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. Tria sunt enim (qui quidem ego sentio) quæ sint efficienda dicendo: ut *doceatur* is, apud quem dicitur, ut *delectetur* ut *moveatur* vehementius. quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitis orator aut non assequatur hæc, aut etiam in his labatur, & cadat, aut tæfex aliquis iudicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit: vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. Itaque numquam de bono oratore, aut non bono doctis hominibus cum populo dissensio fuit. An censes, dum illi vigerunt, quos antè dixi, non eosdem gradus oratorum vulgi iudicio, & doctorum fuisse? De populo si quem *no ogavisses*, *Quis est in hac civitate eloquentissimus?* In Antonio & Crasso, aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. 6. Nemo enim *obliviscitur* tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his antereret, quem nosmet ipsi, qui hæc arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo *veneri*. Quare tibicen Antigénidas dixerit discipulo sanè fringenti ad populum, *Mibi cane, & Musis*: ego huic Bruto dicentem ut solet, apud multitudinem, *Mibi cane, & populo*, mi Brute, dixerim: ut, qui audient, quid efficiatur: ego, etiam ut id efficiatur,

L. 4

Sciatur,

1. C. Bilienus.] *Bilienus* mss. nostri, mavult tamen Pighius nofter *Bilienus*, lib. XIII. Annalium Rom.

2. Nam *Osilla* aptior concionibus.] Ita posteros publicati; prius *Asilia*, quomodo ita Pal. & Cujac. Guelielmus putat substituendum *Osilla*, de quo Pomponius l. C.

3. C. Gorgonius.] Palat. membranæ, item Cujacius, *Gorgonius*.

4. M. Drusus, P. Antistius.] Hodie sic quidem publicatur, ut Victoriana M. Drusus *Palatinus*, priores adhuc *patricius*, & vero illud *Patricius* exstat in Cujac. *Palatinus* in Pal. Rivius auctor fuit revocandi quod exhibuit.

5. An tu id laboras si huic modo Bruto probaturus es? Ita Ald. nam Victorius: An tu ad laborasse huic, &c. quomodo Cujac. exemplaritem ferè Palatinum; quod tamen habet à manu emendatrice: An tu id laboras modo Bruto probaturus esse.

6. Nemo enim *obliviscitur* tam suavem oratorem, tam gravem, tam facetum, his antereret, quem nosmet ipsi, qui hæc arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorem populo *veneri*. Quare tibicen Antigénidas dixerit discipulo sanè fringenti ad populum, *Mibi cane, & Musis*: ego huic Bruto dicentem ut solet, apud multitudinem, *Mibi cane, & populo*, mi Brute, dixerim: ut, qui audient, quid efficiatur: ego, etiam ut id efficiatur,

ficiatur, intelligam. Creditiis, quæ dicuntur, qui audit oratorem: vera putat, assentitur, probat, fidem facit oratio. Tu artifex, quid quæris amplius? delectatur audiens multitudine? & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfunditur, quid habes quod dispueris? gaudet, dolet, ridet, plorat, favet, odit, contemnit, invidet, ad misericordiam inducit, ad pudendum, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adfunt, mentes verbis, & sententiis, & actione tractantur. Quid est, quod expectetur docti alicujus sententia? Quid enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est denique hoc specimen est popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis, intelligentibusque dissenso. Cum multi essent oratores in vario genere dicendi, quis unquam ex his excellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem a doctis probaretur. Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi cum patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum? Aderant multi alii: tamen utrum de his potius, dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid adolescentibus nobis, cum esset Cotta, & Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quemquam his anteponebat? Tum Brutus, quid tu, inquit, quæris alios? de te ipso nonne, quid optarent rei, quid ipse Hortensius iudicaret, videbamus? qui cum partiretur tecum causas, sæpe enim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam: & mihi, benivolentia, credo, ductus, tribuebat omnia. Sed ego, quæ de me populi sit opinio, nescio: dereliquis hoc affirmo, Quæ vult opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos. Nec enim posset idem Demosthenes dicere, quod dixisset Antimachum, Clarium poetam, ferunt, qui cum convocatis auditoribus legeret eis magnum illud, quod novissis, volumen suum, & eum legentem omnes, præter Platonem, reliquissent, Legam, inquit, nihil minus: Plato enim mihi unus, iustus est omnium millium, & recte. Poëma enim reconditum, & paucorum approbatione: oratio popularis, ad sensum vulgi debet moveri. At, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus à ceteris, verbum facere non posset. 3. Quid? tu Brute posses, si te, ut Curionem quondam, concio reliquisset? Ego verò, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet, ut, si tibi inflata non referat sonum, abjiciendas eas sibi tibi cen paret: sic oratori populi aures tanquam tibiæ sunt: ex si inflatum non recipiunt, aut si auditor omnino tanquam equus non facit, agitandi finis faciendus est. Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine commotione, cum à mediocri, aut etiam à docto, dicitur: eo est contentus: esse melius non sentit: illud, quod est, qualecunque est, probat. tæcet enim aureis vel mediocri orator, sit modò aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam oratio, & ornatus orationis valet. Quare quis ex populo, cum Q. Scævola pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua antè dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret? Cum is hoc probare vellet, M. Curium, cum ita

heres institutus esset, Si pupillus antè mortuus esset, quam in suam tutelam venisset, pupillo non nato heredem esse non possit: quid ille non dixit de testamentum iure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? Quam captivum esse populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates, & interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum pervertere? Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando iure civili? quæ quidem omnia cum peritè, & scienter, tum ita breviter, & pressè, & satis ornate, & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret? At verò, ut contra Crassum ab adolescentente delicato, qui in litore ambulans scalmum reperisset, ob eamque rem adificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scævola ex uno scalamo conceptionis, centumvirale iudicium hereditatis effecisse: hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem à severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere perosque, & id valere, & valuisse semper. Hæc, & multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoris officiis alterum. Deinde æquum bonum testamentorum sententias, voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in ceteris rebus, tum in testamentis, si negligenter voluntates: quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo audeat testamentum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc cum graviter, tum ab exemplis copiosè, tum variè, tum etiam ridiculè, & faceret explicans, eam admirationem, attentionemque commovit, dixisse, ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. Hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, auditò altero, iudicium suum contemneret, at verò intelligens & doctus, audiens Scævola, sentiret esse quoddam uberius dicendi genus & ornatus, ab utroque autem, causa perorata, si quaeretur, uter præstaret orator, nunquam profecto sapientis iudicium à iudicio vulgi discreparet. Qui præstat igitur intelligens imperitio? magna res & difficili: si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid est, quod aut efficiendo oportet, aut amitti non oportet. Præstat etiam illo doctus auditor indocto, quod sæpe, cum oratores duo, aut plures populi officio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit, nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest. Ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scienter ei pulsati sint, intelligi solet: sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, & attentè audiens, sed uno adpectu, & præteriens, de oratore sæpe iudicat, videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero; nonnumquam & etiam circumstantem; mittentem ad horas, quæsitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit

1. *Inflata est omnium millium.*] Sic quosdam legere indicat Aldus. Nepos; placebatque Gulielmio, dictum ut Græcis *ἡνὶ ἅπασιν ἰσχυρὰ* vigora, omnium me illam, quod & in Pal. & Cujac. Lambinus heic mire rigatur. Turnebus malebat, *omnium millium*. Rivius, *omnium, merito ille*. 2. *Paucorum approbatione; oratio populi, ad sensum vulgi debet moveri.*] Illo modo Palatinus; nec abie Cujac. quam quod is, *adprobationem*. Corradus emendabat, *paucorum approbationem; oratio populi, ad sensum vulgi debet moveri*. Rivius eadem retinebat nisi quod ultimo

loco reponeret, *merito*.

3. *Quidam Brute posses, si te, etc.*] Pal. & Cujac. nisi te, rescribit Gulielmius, *posses ut, si te, etc.*

4. *Tantum equus non facit.*] Explicat Turnebus lib. XIV. Adverf. cap. 22. sed Ciceronem respicere dictum vulgare, *nihil fit*, annotatum Gulielmio.

5. *Etiam circumstantem.*] Videndus lib. VIII. Var. lectio. cap. 13. Petrus Victorius.

posse animis iudicem admoveere orationem, tanquam si-
dibus manum. Idem si prateriens adpexerit erectos in-
tuentis iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu
probare videantur; aut, ut *avertant* aliquo, scilicet viderit
oratione, quasi suspensos, teneri: aut, id quod maxime
opus est, misericordia, odio, motu animi aliquo pertur-
batos esse vehementius: ea si prateriens (ut dixi) adpexerit,
si nihil audierit, tamen oratore versari in illo iudicio,
& opus oratorum fieri, aut perfectum jam esse, profes-
sio intelligit. Cum hæc differenssem, uterque assensus
est, & ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, in-
quam, à Cotta, & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum
hos maxime iudicio illorum hominum, & illius ætatis di-
xissent probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut
institui, deinceps persequar. Quoniam ergo *orationis be-
norum* (hos enim querimus) duo genera sunt, unum atten-
nuatè, pressequè: alterum sublâtè ampleque dicentium:
et si melius est, quod splendidius, & magnificentius,
tamen IN BONIS omnia, que summa sunt, iure laudan-
tur. Sed cavenda est presso illi oratori inopia & jejunitas:
amplo autem, inflatum, & corruptum orationis genus.
Inveniebat igitur acutè Cotta, dicebat purè ac solutè: &
ut ad infirmitatem laterum persciter contentionem om-
nem remiserat. sic ad virium imbecillitatem, dicendi
accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sin-
cerum, nihil nisi sicum, atque sanum: illudque maxi-
mum, quod, cum contentione orationis flectere animos
iudicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tra-
ctando tamen impellebat, ut ideam faceret à se commoti,
quod à Sulpicio concitati. Fuit enim Sulpicius vel maxi-
mè omnium, quos quidem ego audiverim grandis, & ut
ita dicam, tragicus orator. vox cum magna, tum suavis, &
splendida: gestus & motus corporis ita venustus, ut tamen
ad forum, non ad scenam institutus videretur, incitata, &
volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumstans oratio.
Crassum hic volebat imitari, Cotta malebat Anto-
nium: sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos.
O magnam, inquit, artem, Brutus: siquidem istis, cum
suum essent oratores, dux res maxima, altera alteri de-
fuit. Atque in his oratoribus illud animadvertendum est,
posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim
tam dissimile, quam Cotta Sulpicio, & uterque aequalibus
suis plurimum præstitit. Quare hoc doctoris intelligentis
est, videre, Quo ferat natura sua quemque: & ea ducere
utentem sic instituire, ut socraticam in acerimo ingenio
Theopompi, & lenissimo Ephori dixisse traditum est, al-
teri se *calcaria* adhibere, alteri *frænes*. Sulpicii orationes,
que feruntur, eas post mortem ejus scripserit P. Canutius
putatur, æqualis meus, homo extra nostrum ordinem, meo
iudicio diertissimus. Ipsius Sulpicii nulla oratio est: sæ-
peque ex eo audivi, cum se scribere neque consuesse, ne-
que posse diceret. Cotta pro se lege *Varia* qua inscribitur,
eam L. Ælius scribit Cotta rogatu. Fuit is omnino vir
egregius, & eques Romanus cum primis honestus, idem-
que eruditissimus & Græcis litteris, & Latinis: antiquita-
tisque nostræ & in inventis rebus, & in actis, scriptorum-
que veterum literatè peritus. quam scientiam Varro noster
acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præ-
stantis, omnique doctrina, pluribus & illustribus litteris
explicavit. sed idem Ælius, Stoicus, esse voluit, orator au-
tem nec studuit unquam, nec fuit. scribebat tamen ora-
tiones, quas alii dicerent: ut Q. Metello F. ut Q. Capioni,

ut Q. Pompejo Ruffo: quamquam is etiam ipse scripsit eas,
quibus pro se est usus, sed non sine Ælio. His enim scri-
ptis etiam ipse interui, cum essem apud Ælium ado-
lescens, cumque audire perstudiosè solemem. Cottam au-
tem miro, summum ipsum oratorem minimeque in-
ceptum, Ælianus leveis orationum, voluisse existimari
suas. His duobus ejusdem ætatis annumerabatur nemo
tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime, vel dicam,
minimè displicebat. Locus erat omnino in maximis cau-
sis, præter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea
quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in causis
recipiendis erat, fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat.
horum qui neutrum habebat, confugebat ad Philippum
fere, aut ad 1. Cæsarem: Cotta & Sulpicius expetebantur.
ita ab iis sex patris causæ illustres agebantur: neque tam
multa, quam *nostra ætate*, iudicia fiebant: neque hoc, quod
nunc sit, ut causæ singulæ defenderentur à pluribus, quo
nihil est vitiosius. Respondemus iis, quos non audivi-
mus: in quo primum sæpe aliter est dictam, aliter ad nos
relatum: deinde magni interest coram videre me, quem-
admodum adversarius de quaque re afferebat, maxime au-
tem quemadmodum quæque res audiat. Sed nihil vi-
tiosius, quam, cum unum corpus debeat esse defensionis,
nasci de integro causam, cum sit ab altero perorata. Om-
nium enim causarum, unum est naturale principium,
una peroratio: reliquæ partes, quasi *membra*, suo quæque
loco locata, suam & vim, dignitatem tenent. Cum autem
difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita
dicere, ut sibi ipse non conveniat, quanto difficilius cave-
re, nequid dicas quod non conveniat ejus orationi, qui
ante dixerit? Sed quia & labor multo major est, totam
causam, quam partem dicere, & quia plures inveniunt *gra-
tia*, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc con-
suetudinem lubenter adscivimus. Erant tamen quibus
videretur illius ætatis tertius Curio, quia splendidioribus
fortasse verbis utebatur: & quia Latine non pessimè loque-
batur, usu, credo aliquo domestico. nam litterarum ad-
modum nihil sciebat. Sed MAORI interest, quos quis-
que audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero:
quemadmodum patres, pedagogi, matres etiam loquan-
tur. Legimus epistolam Cornelia, matris Gracchorum:
apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermo-
ne matris. Auditus est nobis Lælia Caji filia sæpe sermo,
ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: 2 & filias
ejus Mucias ambas, quarum sermo mihi fuit notus: &
nepotes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc verò Sci-
pionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquen-
tem. Ego verò ac lubenter quidem, inquit Brutus: & eò
lubentius, quod L. Crassi erat filia. Quid Crassum, in-
quam, illum censet istius Liciniae filium, 3 Crassi testa-
mento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur
ingenio fuisse, inquit. Et verò hic Scipio, collaga meus,
mihi sanè bene & loqui videtur, & dicere. Rectè, inquam,
iudicas, Brute: Etenim istius genus, est ex ipsius *sapientia
stirpe* generatum. Nam & de duobus avis jam diximus,
Scipione, & Crasso: & de tribus proavis, Q. Metello,
cujus quatuor filii: P. Scipione, qui & dominatu Ti. Grac-
chi privatus in libertatem temp. vindicavit: Q. Scævola
augure, qui peritissimus juris, idemque percomis est ha-
bitus. Jam duorum abavorum quam illustre nomen,
P. Scipionis, qui bis Cos. fuit, qui est *Coreulum* dictus: al-
terius omnium sapientissimi, C. Lælii? O generosam, in-
quit

L. 5

1. Cæsarem: Cotta & Sulpicius expetebantur, &c.) Lambinus interserit
quatuor voces, Cæsarem secundum Philippum & Cæsarem, Cottam, &c. non
male, si è libris, quod non arbitror: neque ipse autumat.

2. Et filiam ejus Mucias ambas.) Legit Gulielmus, & filiam Scævola

Mucias, &c. motus iis quæ leguntur infra cap. 72.

3. Crassi testamento qui fuit adoptatus.) Illustrat Cujacius lib. VII.
Emend. & Observ. cap. 7.

quit stirpem, & tanquam in unam arborem plura genera: sic in istam domum multorum insitam, & atque illuminatam sapientiam. Similiter igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis) Curionis, et si pupillus relictus est, patris fuisse instituto, prout sermone assuefactam domum: & eo magis hoc iudico, quod neminem ex iis quidem, qui aliquo in numero fuerunt, cognovi in omni genere honestarum artium tam indoctum, tam rudem. Nullum ille poetam noverat, nullum legerat oratorem, nullam memoriam antiquitatis collegerat: non publicum ius, non privatum, & civile cognoverat: quamquam id quidem fuit etiam in aliis, & magnis quidem oratoribus quos parum his instructos artibus vidimus, ut Sulpicium, ut Antonium. Sed si tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idque cum constaret ex quinque notissimis partibus, nemo in aliqua parte earum omnino nihil poterat. in quacumque enim una & plane claudicaret, orator esse non posset. Sed tamen alius in alia excellere magis reperiebat, quid dici opus esset, & quomodo præparare, & quo loco locari: memoriaque ea comprehendebat Antonius; excellere autem actione: erantque ei quadam ex his paria cum Crasso, quadam etiam superiora. at Crassi magis enitebat oratio. Nec verò Sulpicio, neque Cotta dicere possumus, neque cuiquam bono oratori, rem ullam ex illis quinque partibus plane, atque omnino defuisse. Itaque in Curione hoc verissimè iudicari potest, nulla re una magis oratorem commendari, quam verborum splendore, & copia, nam cum tardus in cogitando, tum in instruendo dissipatus fuit. Reliqua duo sunt, agere, & meminisse. in utroque cachinnos irridendum commovebat. Motus erat is, quem & C. Julius in perpetuum notavit, cum eo, in utramque partem, toto corpore, vacillante, quæsit, qui loqueretur è lecto; & Cn. Sicius, homo impertus, sed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris simile quidquam, is cum tribunus pleb. Curionem, & Octavianum Coss. produxisset, Curioque multa dixisset, sedente Cn. Octavio collega, qui devinctus erat fasciis, & multis medicamentis, propter dolorem artuum, delibatus, Namquam (inquit) Octavi, collega tuo gratiam referes, qui nisi se suo more iactavisset, hodie te itic musca comeditissent. Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties tria cum proposuisset, aut quartum adderet, aut tertium quaereret. qui in iudicio privato, vel maximo, cum ego pro Titinia Cotta peroravisset, ille contra me pro Ser. Nævio diceret, subito totam causam oblitus est, idque beneficiis, & cantionibus Titiniae factum esse dicebat. Magna hæc immemoris ingenii signa: sed nihil turpius, quam quod etiam in scriptis oblivisceretur, quid paulo ante posuisset, ut in eo libro, ubi se exeuntem è senatu, & cum Panfa nostro, & cum Curione filio colloquentem facit, cum senatum Cæsar Cos. habuisset, omnisque ille sermo ductus è percunctatione filii, quid in senatu esset actum. In quo multis verbis cum invèheretur in Cæsarem Curio, disputatioque esset inter eos, ut est consuetudo dialogorum, cum sermo esset institutus senatu missò, quem senatum Cæsar Cos. habuisset, reprehendit eas res, quas idem Cæsar anno post, & deinceps reliquis annis administravisset in Gallia. Tum Brutus admirans, Tantamne fuisse oblivionem, inquit, in scripto præferam, ut ne legens quidem, unquam senserit, quantum flagitii commisisset? Quid autem, inquam, Brute, stultius, quam, si ea vituperare volebat, quæ vituperavit, non eo tempore instituisse sermonem, cum illarum rerum jam tempora præterissent? Sed ita totus errat, ut in eodem sermone dicat, in senatu se,

Cæsare Cos. non accedere, sed id dicat ipso Cos. exiens è senatu. Jam qui hac parte animi, quæ castus est ceteratum ingenii partium, tam debilis esset, ut ne in scripto quidem meminisset, quid paulo ante posuisset, huic nimis mirum est ex tempore dicenti totum effluere mentem. Itaque cum ei nec officium deesset, & flagraret studio dicendi, perpauca ad eum causa deferebantur. Orator autem, vivis ejus æqualibus, proximus optimis numerabatur, propter verborum bonitatem, ut ante dixi, & expeditam, ac profuentem quodammodo celeritatem. Itaque ejus orationes ad præsentiam tamen censeo sunt illæ quidem languidiore, verumtamen possunt augere, & quasi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuisse concedimus: quod habet tantam vim, ut solum sine aliis in Curione speciem oratoris alicujus effecerit. Sed ad instituta redeamus. In eodem igitur numero ejusdem ætatis C. Carbo fuit, illius eloquentissimi viri filius, non satis acutus orator; sed tamen orator numeratus est. Erat in verbis gravitas, & facile dicebat, & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio. Acutior Q. Varius verò inveniens, nec minus verbis expeditus: fortis verò actor, & vehementis, & verbis nec inops, nec abjectus, & quem plane oratorem dicere auderes. Cn. Pomponius lateribus pugnant, incitant animos, acer, acerbus, criminofus. Multum ab iis aberat L. Fufius, tamen ex accusatione M. Aquillii diligentia fructum cepit. Nam M. Drusum, tuum magnum avunculum, gravem oratorem ita duntaxat cum de rep. diceret: L. autem Lucullum etiam acutum, patremque tuum, Brute, juris quoque & publici, & privati sanè peritum: M. Lucullum M. Octavium, Cn. filium: (qui tantum auctoritate, dicendoque valuit, ut legem Semproniam frumentariam, & populi frequentis suffragiis abrogaverit) Cn. Octavium, M. filium: M. Catonem patrem, Q. etiam Catulum filium abducamus ex acie, id est, à iudiciis, & in præditiis reipub. cui facile satisfacere possint, colloceamus. Eodem Q. Cæpionem referret, nisi nimis equestris ordini deditus, à senatu discedisset. Cn. Carbonem, M. Marium, & ex eodem genere complures minimè dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut in iis perturbem ætatum ordinem) nuper L. Quintius fuit: aprior autem etiam Palicanus avibus imperatorum. Et, quoniam hujus generis facta mentio est, seditionum omnium post Græchos, L. Aulejus Saturninus, eloquentissimus visus est? magis specie tamen, & motu atque ipso amictu capiebat homines, quam aut dicendi copia, aut mediocritate prudentiæ. Longe autem post natos homines, improbissimus C. Servilius Glaucia, sed peracutus, & callidus, cum primisque ridiculus. Is ex summis, & fortunæ, & vitæ fructibus in prætura, Cos. factus esset, si rationem ejus haberi licere iudicatum esset. nam & plebem tenebat, & equestrem ordinem beneficio legis devinxerat. Is prætor eodem die, quo Saturninus tribunus plebis Mario & Flacco Coss. publicè est interfectus, homo simillimus Atheniensis Hyperboli: cujus improbitatem veteres Atticorum comædiæ notaverunt. Quos Sex. Titius consecutus, homo loquax sanè, & satis acutus, sed tam solutus, & mollis in gestu, ut saltatio quædam nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset, ita cavendum est ne quid in agendo, dicendo facias, cujus imitatio rideatur. Sed ad paulo superiorem ætatem reverti sumus: nunc ad eam, de qua aliquantum locuti sumus, revertamur. Coniunctus igitur Sulpicii ætati P. Antistius fuit, rabula sanè probabilis, qui multos cum tacuisset annos, neque conemni solum, sed irrideri etiam solitus esset, in tribunatu primùm contra C. Julii

1. Atque illuminationem sapientiam. Non est inelegans emendatio Lambini, illuminationem.
2. Plane claudicaret. Pal. & Cusac. clauderet, quod non video cur

cedere debet alteri.

3. Pupilli frequentis suffragiis abrogaverit. Alias legi frequentibus, annotat Pigh, in Fastis suis ad annum orbis DC XXXII.

C. Julii illam consulationem petitionem extraordinariam, *veram causam agens*, est probatus: & eo magis, quod eandem causam cum ageret ejus collega ille ipse Sulpicius, hic plura, & acutiora dicebat. Itaque post tribunatum primo multæ ad eum causæ, deinde omnes, maximæ quæcumque erant, deferrebantur. Rem videbat acute, componebat diligenter, memoria valebat: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamen non abjectis. Expedita autem erat, & perspicillè currens oratio. Et erat ejus quidem tanquam habitus non inurbanus: actio paululum cum vitio vocis, tum etiam ineptiis claudicabat. Hic temporibus floruit iis, quibus inter professionem, reditumque L. Sulla sine *jure* fuit, & sine ulla dignitate resp. Hoc etiam autem magis probabatur, quod erat ab oratoribus quædam in foro solitudo. Sulpicius occidebat, Cotta aberat, & Curio: vivebat è reliquis patronis ejus ætatis nemo præter Carbonem, & Pomponium: quorum utrumque facile superabat. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Sisenna, doctus vir, & studiis optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reip. non sine faceris: sed neque *laboris* multi, nec satis versatus in causis: interjectusque inter duas ætates, Hortensii, & Sulpicii, nec majorem consequi poterat, & minori necesse erat cedere. Hujus omnis facultas ex historia ipsius perspicui potest: quæ cum facile omnes vincat superiores, tum indicat tamen quantum absit à summo, quamque genus hoc descriptionis nondum sit Latinis litteris illustratum. Nam Q. Hortensii admodum adolefcentem ingenium, ut Phidias signum, simul ad spectum, & probatum est. Is L. Crasso, Q. Scævola Coss. primum in foro dixit, & apud hos ipsos quidem Coss. & cum eorum, qui assuerunt, tum ipsorum Coss. qui omnes intelligentia *antebant*, iudicio discessit probatus, unde viginti annos natus erat eo tempore. Est autem L. Paulo C. Marcello Coss. mortuus: ex quo videmus, eum in patronorum numero annos quatuor & xl. fuisse. Hoc de oratore paulo post plura dicemus. hoc autem loco volumus atatem ejus in dispare oratorum atate includere: quamquam id quidem omnibus usu venire necesse fuit, quibus paulo longior vita contigit, ut & cum multo majoribus natus, quam essent ipsi, & cum aliquanto minoribus comparentur, ut Attius iisdem a dilibus ait se, & Paucivium docuisse fabulam, cum ille octoginta, ipse triginta annos natus esset. Sic Hortensius non cum iuis aequalibus solum, sed & mea cum atate, & cum tua, Brute, & cum aliquanto superiore conjungitur. Siquidem & Crasso vivo dicere solebat: & magis jam etiam vivebat cum Antonio, & cum Philippo jam Cens. pro Cn. Pompeji bonis dicente. in illa causa adolefcentem cum esset, princeps fuit, & in eorum, quos in Sulpicii atate posui, numerum facile pervenerat: & suos inter aequalis M. Pisonem, M. Crassum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longè præstitit: & me adolefcentem natus octo annis minorem, quam erat ipse, multos annos in studio ejusdem laudis exercuit: & tecum simul, sicut ego pro multis, sic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem. Vides igitur, ut ad te oratorem, Brute, pervenerimus, tam multis inter nostrum, tuumque initium dicendi interpositis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc sermone nostro statui neminem eorum, qui *vererentur*, nominare, ne vos curiosius eliceretis ex me, quid de quoque judicarem: eos, qui iam sunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non est, inquit, ista causa, quam dicis, quamobrem de iis, qui vivunt, nihil velis dicere. Quamnam igitur, inquam est? Vereri te, inquit, ar-

bitror ne per nos hic sermo tuus emānet, & ii tibi succenseant, quos *præterieris*. Quid, vos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillimè; sed tamen 2 te arbitror malle id ipsum tacere, quam taciturnitatem nostram experiri. Tum ergo, Verè inquam, tibi, Brute dicam, non me existimavi in hoc sermone usque ad hanc atatem esse venturum: sed ita traxit ordo atatum orationem, ut jam ad minores etiam pervenerim. Interpone igitur, inquit, si quos viderur: deinde redeamus ad te, & ad Hortensium. Immo verò, inquam, ad Hortensium: de me alii dicent, si qui volent. Minimè verò, inquit, nam est mihi facile omni tuo sermone tenuisti, tamen is mihi longior videtur, quod propro audire de te. nec verò tam de virtutibus dicendi tuis, quæ cum omnibus, tum certè mihi notissimæ sunt, quam quod *gradus* tuos, & quasi processus dicendi studeo cognoscere. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me non ingenii prædicatorem esse vis, sed laboris mei. Verum interponam, ut placeat, alios, & à M. Crasso, qui fuit aequalis Hortensii, exordiar. Is igitur mediocriter à doctrina instructus, angustius etiam à natura, labore & industria, & quod adhibebat ad obtinendas causas curam, & gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. In hujus oratione sermo Latinus erat, verba non abjecta, res compositæ diligenter: nullus *flor* tamen, neque *lumen* ullum: animi magna, vocis parva contentio, omnia ferè ut similiter, atque uno modo dicebantur. Nam hujus aequalis, & inimicus C. Fimbria, non ita diu jactare se potuit: qui omnia magna voce dicens, verborum sanè honorum cursu quodam incitatus: ita ferebat tamen, ut mirare tam alias res agere populum, ut esset *insano* inter desertos locus. Cn. autem Lentulus multo majorem opinionem dicendi *actione* faciebat, quam quanta in eo facultas erat: qui cum esset nec peracutus (quamquam & ex facie, & ex vultu videbatur) nec abundans verbis, est fallēbat in eo ipso: sic intervallis, exclamationibus, voce suavi & canora, 3 admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non desiderarentur. Ita tanquam Curio copia nonnulla verborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum: sic Cn. Lentulus cæterarum virtutum dicendi mediocritatem actione occultavit, in qua excellens fuit. Neque multo secus P. Lentulus, cujus & excogitandi, & loquendi tarditatem tegebat formæ *dignitas*, corporis motus plenus & artis, & venustatis, vocis & suavitas, & magnitudo. sic in hoc nihil præter actionem fuit, cetera etiam minora, quam in superiore. M. Piso quidquid habuit, habuit ex *disciplina*, maximeque ex omnibus, qui ante fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit. Habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limayerat quod erat in reprehendis verbis versutum, & follens: sed sæpe stomachosum, nonnumquam frigidum, interdum etiam facetum. Is laborem, quasi cursum forensium, diutius non tulit, quod & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ devorandæ nobis sunt, non ferebat, iracundiusque respuebat, sive morose, ut putabatur, sive ingenuo, liberoque fastidio. Is cum satis florisset adolefcentem, minor haberi est ceptus postea, deinde ex virginum iudicio magnam laudem est adeptus, & ex eo tempore quasi revocatus in cursum, tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem: postea, quantum detraxit *ex studio*, tantum amisit ex gloria. P. Murena mediocri ingenio, sed magno studio rerum veterum; litterarum & studiosus, & non imperitus: multæ industriæ, & magni laboris fuit. C. Censorinus Græcis litteris satis doctus: quod proposue-

rat,

1. In studio ejusdem laudis exercebat. Suspiciatur Rivius legendum studio, quod statim arripuit Lambinus; sed non adscientibus libris pluribus. Supra ubi est *vigebat cum Antonio*, Pal. & Cujac. non admiserunt.

2. Te malle id ipsum tacere. Idem libri excludunt pronomen id.

Forfan non male.

3. Admirando irridebat, calebat in agendo. Quæ heic substituit Corradus aut Lambinus, non firmiter nisi. notis: ideoque non abii à recepta lectione, quæ est *græcè* indicare videtur; cujus hoc proprium, ut dum laudet & admirati se simulet, irrideat.

rat, explicans expedite: non inuenustus actor, sed iners, & inimicus fori. L. Turius parvo ingenio, sed multo labore, quoquo modo poterat, saepe dicebat. Itaque ei paucæ centuriæ ad consularium defecerunt. C. Macer auctoritate semper eguit, sed fuit patronus propemodum diligentissimus: hujus si *vita*, si mores, si vultus demique non omnem commendationem ingenii everteret, majus nomen in patronis fuisset. non erat abundans, non inops tamen: non valde niens, non planè horrida oratio: vox, gestus, & omnis actio sine lepore: at in inveniendis, componendisque rebus mira accuratio: ut non faciliè in ullo diligentiorum, majoremque cognoverim, sed eam ut citius *veteratorem*, quam oratoriam diceret. hic etiam in publicis causis probatur, tamen in privatis illustriorem obtinebat locum. C. deinde Piso, statarius, & sermonis plenus orator, minime ille quidem tardus in excogitando, verum tamen vultu, & simulatione, multo etiam acutior, quam erat, videbatur. Nam ejus æqualem M. Glabronem, bene institutum avi Scævola diligentia, locoris ipsius natura, negligentique tardaverat. Etiam L. Torquatus, elegans in dicendo, in exillimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompejus, vir ad omnia summa natus, majorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum majoris gloriæ cupiditas ad bellicæ laudes abstraxisset. erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat: actio verò ejus habebat, & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatem. Noster item æqualis D. Silvanus vitricus tuus, studii ille quidem habuit non multum, sed acuminis, & orationis satis. Q. Pompejus A. F. qui *Brithymicus* dictus est, biennio quam nos fortasse major, summo studio dicendi, multaque doctrina, incredibili labore, atque industria, quod scire possim, fuit enim necum & cum M. Pisonè cum amicicia, tum studiis, exercitationibusque conjunctus. hujus actio non satis commendabat orationem. in hac enim satis erat copia, in illa autem leporis parum. Erat ejus æqualis P. Autronius, voce peracuta, atque magna, nec alia re ulla probabilius. Et L. Octavius Reatinus, qui cum multis jam causas diceret, adolescens est mortuus, istamen ad dicendum veniebat magis audacter, quam paratè. Et C. Stajenus, qui se ipse *adoptaverat*, & de Stajeno Alium fecerat, fervido quodam, & petulantia, & fatioso genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probatur, ascendisset ad honores, nisi in facinore manifesto deprehensus, pœnas legibus, & judicio dedisset. Eodem tempore C. & L. Cæpæli fratres fuerunt, qui multa opera ignoti homines, & repentini, cum ego judicare facti sunt oppidano quodam, & incondito genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem vocalem præterisse videamur, C. Cosconium Calidianum, qui nullo acumine, eam tamen verborum copiam, si quam habebat, præbebat populo cum multa concursione, magnoque clamore. Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit 3 M. Crassi, quasi *secundarium*. Is omnibus exemplo debet esse, 4 quantum in hac urbe polleat multorum *obedire temporis*, multorumque vel honori, vel periculo servire. His enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, aliquem numerum pervenerat, sed ut pugiles *inexercitatus*, etiam si pugnos, & plagas, Olympiorum cupidi, ferre possint, solem tamen saepe ferre non possunt: sic ille, cum omni jam for-

tuna prospère functus, labres etiam magnos excrepisset, illius judicialis anni severitatem, quasi solem, non vult. Tum Atticus, Tu quidem de *face*, inquit, hauris, adque jam dudum: sed tacebam: hoc verò non putabam, te usque ad Stajenos & Autronios esse venturum. Non puto, inquam, existimare te, ambitione me labi, quippe de *mortuo*: sed ordinem sequens in memoriam notam, & æqualem necessario incurro. Volo autem hoc perspicere, omnibus conquisitis, qui in multitudine dicere ausi sunt, memoria quidem dignos perpaucos: verum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuisse. Sed ad sermonem institutum revertamur. T. Torquatus, T. filius & doctus vir ex Rhodia disciplina Molonis, & a natura ad dicendum satis solutus, atque expeditus: (cui si *vita* suppeditavisset, sublato ambitu consul factus esset:) plus facultatis habuit ad dicendum, quam voluntatis. Itaque studio huic non satis fecit: officio verò nec in suorum necessariorum causis, nec in sententiâ senatoria defuit. Etiam M. Pompidius, municipis noster, multas privatas causas aditavit, celeriter sanè verba volvens, nec hebes in causis, vel dicam, plus etiam quam non hebes, sed effervescent in dicendo stomacho saepe, itacundiaque vehementis: ut non cum adversario solum, sed etiam (quod mirabile) cum iudice ipso, cujus *delictor* esse debet orator, jurgio saepe contenderet. M. Messalla minor natus, quem nos, nullo modo inops, sed non nimis ornatus genere verborum: prudens, acutus, minime incautus, patronus in causis cognoscendis, componendisque diligens, magni laboris, multe operæ, multarumque causarum. Duo etiam Metelli, Celer, & Nepos, 5 nihil in causis versari, nec sine ingenio, nec indocti, hoc erant popolare dicendi genus asecuti. C. autem Lentulus Marcellinus, nec unquam indiseruit, & in consulatu pereloquem visus est, non tardus sententis, non inops verbis, voce canora, facetus satis. C. Memmius, Lucii filius, perfectum litteris, sed *Graecis*: fastidiosus sanè Latinarum: argutus orator, verbisque dulcis, sed fugiens non modò dicendi, verum etiam cogitandi laborem, tantum sibi de facultate detraxit, quantum imminuit industria. Hoc loco Brutus, Quam vellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie sunt, tibi dicere luberet, & si de aliis minus, de duobus tamen, quos à te scio laudari solere, Cæsare, & Marcello, aydrem non minus libenter, quam audivi de his, qui fuerunt. Cur tandem, inquam? an expectas, quid ego iudicem de istis, qui tibi sunt æque noti, ac mihi? Mihi mehercule, inquit, Marcellus satis est notus; Cæsar autem parum. illum enim saepe audivi: hic, cum ego judicare jam aliquid possem, abiit. Quid igitur de illo iudicas, quem saepe audisti? Quid censes, inquit, nisi id, quod habiturus es similem tui? Næ ego, inquam, si ita est, velim tibi eum placere quam maximè. Atqui & ita est, inquit, & vehementer placet: nec verò sine causa. nam & *didicit*, & omnis ceteris studiis, unum id egit, seseque quotidianis commentationibus acerrimè exercuit. Itaque & lectis utitur verbis, & frequentibus, & splendore vocis, & dignitate motus sit speciosum, & illustre, quod dicitur: omniaque sic suppetunt, ut ei nullam deesse virtutem oratoris putem: maximeque laudandus est, qui 6 hoc tempore ipso, cum liceat, in hoc communi nostro, & quasi fatali malo, consoleretur se cum *conscientia* optimæ mentis, tum etiam usurpatione, & renovatione doctrinæ. Vidi enim Mytilenis nuper

1. C. Stajenus, (sic.) Ita Pal. & Cojactanus. aliis locis idem nominatur Stajenus, alterutrum vitiosum esse, movit Rivius, qui stare videtur pro posteriore: prius autem placet magis Theodoro Marcilio ad Perlium, hodie tamen alterum prævaleat.
2. De Stajeno Alium fecerat. Vigh. noster Falstis ad annum DCLXVII. mallet, Patrum fecerat, quomodo nominatur in Cicerone.
3. M. Crassi quasi secundarium. Non stendamus cum Romana antiqua, non stendamus, utcumque laudent Turnebus, Budæus, Rivius, sed stendamus legendum ex tribus Lambini, ex omnibus Gruteri scriptis.

Intellige, parvum actor: & vide Gronovii Observat. Ecclesiast. cap. 25.
4. Quantum polleat multorum obedire temporis, multarumque. Forlan illud multorum autem poterat. certe non vultur in Pal. imò nec sequens obedire temporis, quod tamen omnino necessarium.
5. Nihil in causis versari. Nihil mutant libri nostri, videtur tamen legendum nuntial Rivio. quod & in postrema editione Lambini, cum prior habuisset, nihil non in causis.
6. In hoc tempore ipso, cum liceat. Hæret istud in nostris. alii submittunt: cum faceret; quantum liceat; quomodo liceat; aliaque, forsitan non necessario.

per virum, atque (ut dixi) vidi *plane virum*. Itaque cum eum antea tui similem in dicendo viderem, tum vero nunc à doctissimo viro, tibi, ut intellexi, amicissimo, Cratippo, instructum omni copia, multo videbam similiorem. Hic ego, Etii, inquam, de optimi viri, nobisque amicissimi laudibus lubenter audio, tamen incurio in memoriam communium miseriarum, quarum oblivionem quaerens, hunc ipsum sermonem produxi longius. Sed de Cæsare cupio audire, quid tandem Atticus iudicet. Et ille, Præclare, inquit, tibi confitas, ut de iis, qui nunc sint, nihil velis ipse dicere: & hercle si sic ageres, ut de us egisti, qui jam mortui sunt: neminem ut pratermitteres, ne tu in multos Autronios, & Strajenos incurres. Quare si hanc turbam eflugere voluisti, siue veritus es, nequis se aut prateritum, aut non satis laudatum queri possit: de Cæsare tamen potuisti dicere, præsertim cum & tuum de illius ingenio notissimum iudicium esset, nec illius de tuo obsecrum. Sed tamen, Bene, inquit Atticus, de Cæsare & ipse ita iudico, & de hoc hujus generis acerrimo affirmatore sæpissimè audio, illum omnium ferè oratorum Latine loqui elegantissimè: nec id solum domestica consuetudine, ut dudum de Lællorum & Muciorum familiis audiebam: sed, quamquam id quoque credo fuisse, tamen ut esset perfecta illa bene loquendi laus, multis litteris, & iis quidem *reconditis* & exquisitis tum quoque studio & diligentia est consecutus. Quin etiam in maximis occupationibus, cum ad te ipsum (inquit, in me intuens) de ratione Latine loquendi accuratissimè scripserit: primoque in libro dixerit, *verborum delictum, originem esse eloquentia*: tribuerique mihi Brute, hujus nostri, qui me de illo maluit, quam se dicere, laudem singularem: (nam scripsit his verbis, cum hunc nomine esset affatus: Ac, si cogitaret præclare eloqui possent, nonnulli studio & usu elaboraverunt, cuius te præncipem copia aut inventorem, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritum esse existimare debemus) hunc facilem, & quotidianum novissè sermonem, 1 nunc pro relicto esse habendum. Tum Brutus, Amicè, hercule, inquit, & magnificè te laudatum puto, quem non solum principem, atque inventorem copia dixerit, quæ erat magna laus, sed etiam *bene meritum* de populi Romani nomine, & dignitate. quo enim uno vincebamur à victa Græcia, id aut ereptum illis est, aut certè nobis cum illis communicatum. Hanc autem, inquit, gloriam, testimoniumque Cæsaris, 2 tuæ quidem supplicationi non, sed triumphis multorum antepono. Et rectè quidem, inquam, Brute, modo sit hoc Cæsaris iudicium, non benevolentia testimonium. plus enim certè attulit huic populo dignitatis, quisquis est ille, si modo est aliquis, qui non illustravit modo, sed etiam genuit in hac urbe dicendi copiam, quam illi, qui Ligurum castella expugnaverunt: ex quibus multi sunt, ut scitis triumphi. **VERVM** quidem si audire volumus, ommissis illis divinis consiliis, quibus sæpe 3 constituta est imperatorum sapientia salus civitatis aut belli, aut domi; multo magis orator præstat minutis imperatoribus. At prodest plus imperator. Quis negat, sed tamen, (non metuo ne mihi acclameris: est autem quod sentias, dicendi liber locus) *malum* mihi L. Crassi unam pro M. Curio dictionem, quam castellanos

triumphos duos. At plus interfuit reip. castellum capi Ligurum, quam bene defendi causam M. Curii. Credo. Sed Atheniensium quoque plus interfuit firma testa in domiciliis habere, quam Minerva signum ex ebore pulcherrimum. tamen EGO M. Phidiam esse mallem. quam vel optimum fabrum lignarium. Quare non, quantum quisque profit, sed quanti quisque sit, ponderandum est: præsertim cum pauci pingere egregie possint, aut fingere: operarii autem, aut bajuli desse non possint. Sed perge, Pomponi, de Cæsare, & redde quæ restant. Solum quidem, inquit ille, & quasi fundamentum oratoris vires, locutionem emendatam, & Latinam: cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Mitto C. Lælium, P. Scipionem, *atque* illius ista fuit laus, tamquam innocentia, sic Latine loquendi: nec omnium tamen. nam illorum æquales, Cæcilius, & Pacuvium, male locutos videmus. sed omnes tunc ferè, qui nec extra urbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbarie domestica insultaverat, rectè loquebantur. Sed hanc certè rem, deteriore vetustas fecit & Romæ, & in Græcia, confluerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinatè loquentes ex diversis locis quo magis expurgandus est sermo, & adhibenda, 5 *tantum obrussa*, ratio, quæ mutari non potest, nec utendum pravissima consuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum Q. Merello consul fuit, pueri vidimus, existimabatur bene Latine, sed litteras nesciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut à te paulò est antè dictum: sed tamen suavitas vocis, & lenis appellatio litterarum, bene loquendi famam consecravit. Corta, quia se valde dilatandis litteris à similitudine Græcæ locutionis abstraxerat, sonabatque contrarium Catulo, subagreste quiddam, planeque subrusticum: alia quidem, quasi inculta & silvestri via, ad eandem laudem pervenerat. Sifenna autem, quasi emendator sermonis usitatus, cum esse veller; ne à C. Rufio quidem accusatore deterreri potuit, quo minus inusitatis verbis uteretur. Quidnam istuc est? inquit Brutus: aut quis est iste C. Rufius? Et ille, Fuit accusator, inquit, vetus, quo 7 accusante Chritium, Sifenna defendens, dixit, quædam ejus *spuatilica* esse crimina. Tum C. Rufius, *Circumvenior*, inquit, iudices, nisi subvenitis Sifenna quid dicas, nescio: metuo infidas, spuatilica, quid est hoc? spura quid sit scio, tilica nescio. Maximi risus: sed ille tamen familiaris meus rectè loqui putabat esse, inusitatè loqui. Cæsar autem rationem adhibens, consuetudinem vitiosam & corruptam, pura & incorrupta consuetudine emendat. Itaque cum ad hanc elegantiam verborum Latinorum (que etiam si orator non sis, & sis ingenuus civis Romanus, tamen necessaria est) adjungit illa oratoria ornamenta dicendi: tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine, hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non video cui debeat cedere. splendidam quandam, minimeque veteratoriam rationem dicendi tenet, voce, motu: forma etiam magnifica, & generosa quodammodo. Tum Brutus, Orationes quidem ejus mihi vehementer probantur, complureis autem legi. Atque etiam *commentarios*, quosdam scripsit rerum suarum, valde quidem, inquam, probandos. nudi enim sunt, recti, & venusti, omni ornatu orationis,

1. *Nunc pro relicto esse habendum.* Lambinus, non pro relicto, vellem prodidisset causas quare.

2. *Tuæ quidem supplicationi non, sed etc.* Sic Rivii liber, sic tres Lambiniani, sic Palat. vulgata amplius, *non solum sed etc.* supervacue.

3. *Constituta est Imperatorum sapientia salus, etc.* Mutat heic delecte Lambinus; sed omnino sine justa causa.

4. *Necque est aliqua barbarie domestica insultaverat.* Aliter Lambinus tentat sed propius literas Gallielmii, neque est aliqua barbarie domestica etc.

5. *Tantum obrussa ratio.* Ita emendat ex m. Nicol. Victorius, adpro-

batque Turnebus lib. XIV. Advers. cap. 22. nisi malimus inquit, cum obrussa; vulgate propius, in qua quam obrussa, at Palat. & Cujacius, *quædam obrussa ratio*; quod video amplexatos Manucios.

6. *C. Rufio* Haud aliter Pal. & Cujac. Manutii, *Rufio*. Lambinus, *Rufio*. Amicus noster Pighius verisimiliter admodum coniecit *Erucio*, qui consulatur in fastis laboriosissimis ad annum DCXIII.

7. *Accusante Chritium.* Est ab editione Victorii nam alias publicatum Chritium, primæ edd. 6. *Rutilium*. Gallielmii inclinabat in C. Rivium, nam Cujacius Chritium, Pal. tamen Chritium, retinet.

tiouis. 1. tamquam veste detra^{cto}: sed dum voluit, alios habere parata, unde sumerent, qui vellent scribere historiam, ineptis gratum fortasse fecit, 2. qui volunt illa calamistris inurere: sanos quidem homines à scribendo deteruit. **Nihil enim** est in historia, pura & illustri brevitate dulcius. Sed ad eos, si placet, qui vita excefferunt, revertamur. C. Sicinius igitur, Quinti Pompei illius, qui censor fuit, ex filia nepos, quaestorius mortuus est, probabilis orator: jam verò etiam probatus, ex hac inopi ad orandum, sed ad inveniendum expedita, Hermagora disciplina. ea dat rationes certas, & praecepta dicendi: quae si minorem habent apparatus, (sunt enim exilia) tamen habet ordinem, & quaedam errare in dicendo non patientes vias. Has ille tenens, & paratus ad causas veniens, verborum non egens, ipsa illa comparatione, disciplinaque dicendi jam in patronorum numerum pervenerat. Erat etiam vir doctus in primis C. Vifellius Varro, confobrinus meus, qui fuit cum Sicinio aetate conjunctus. is cum post curulem adilitatem iudex quaestionis esset, est mortuus. in quo fateor vulgi iudicium à iudicio meo differensisse. nam populo non erat satis *venditum*: praecipua quaedam, & cum idcirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate excitata oratio: sed neque verbis aptiorem cito alium dixerim, neque aetate crebriorem. Praeterea perfectus in literis, iurisque civilis jam à patre Acacone traditam tenuit disciplinam. Reliqui sunt, qui mortui sint, L. Torquatus, quem tu non tam cito rhetorem dixisses, (etsi non deerat oratio) quam, ut Graeci dicunt, *παλιπρόδωρ*. Erant in eo plurimae litterae, nec ex vulgares, sed interiores quaedam, & reconditae: divina memoria, summa verborum & gravitas, & elegantia. atque haec omnia vitae decorabat dignitas, & integritas. Me quidem admodum delectabat etiam Triarii, in illa aetate, plena litterata senectutis oratio. quanta severitas in vultu! quantum pondus in verbis! quam nihil non consideratum exibat ex ore! Tum Brutus, Torquati, & Triarii mentione commotus, (utramque enim eorum admodum dilexerat) Na ego, inquit (ut omittam cetera, quae sunt innumera) de istis duobus cum cogito, doleo, nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace valuisse. nam nec istos excellentes viros, nec multos alios praestantis civis resp. perdidisset. Sileamus, inquam, Brute, de istis, ne augeamus dolorem. nam & **PRÆTERITORUM** recordatio est acerba, & acerbior expectatio reliquorum. Itaque omitte tanus lugere, & tantum, quid quisque dicendo potuerit, (quoniam id quaerimus,) praedicemus. Sunt etiam ex his, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus, qui & scriptavit accuratè, cum praesertim non esset orator, & egit multa constanter: Appius Claudius, focer tuus, collega, & familiaris meus: hic jam & satis studiosus, & valdè cum doctus, tum etiam exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici juris, antiquitatisque nosstra bene peritus fuit. L. Domitius nulla ille quidem arte, sed Latinitate, & multa cum libertate dicebat. Duo praeterea Lentuli consulares, quorum Publius ille, nostrarum injuriarum ultor, auctor salutis, quidquid habuit, quantumcumque *natura* deerat: sed tantus animi splendor, & tanta magnitudo, ut sibi omnia, quae clarorum virorum essent, non dubitaret adfiscere, eaque omni dignitate obtineret, L. autem Lentulus, satis erat fortis orator, si modo orator, sed cogitandi non ferebat laborem. vox canora, verba non horrida sane, ut plena esset animi, & terrore oratio. Quae res in iudiciis fortasse melius: in rep. quod erat, esse ju-

dicares satis. Ne Titus quidem Postumius contemnendus in dicendo: de rep. verò non minus vehemens orator, quam bellator fuit effrenatus, & acer nimis, sed bene juris publici leges, atque instituta cognoverat. Hoc loco Atricius, Purarem te, inquit, ambitiosum esse, si (ut dixisti) illos, quos jamdiu colligis, viverent. Omnes enim commemoras, qui ausi aliquando sunt *stantes loqui*, ut mihi imprudens M. Servilium praetertisse videare. Non, inquam, ego istuc ignoro, Pomponi, multos fuisse, qui verbum numquam in publico fecissent, cum melius aliquanto possent, quam isti oratores, quos colligo, dicere: sed his commemorandis etiam illud assequor, ut intelligatis primum ex omni numero, quam non multi ausi sint dicere, deinde ex his ipsis quam pauci fuerint *laude digni*. Itaque ne hos quidem equites Romanos, amicos nostros, qui nuper mortui sunt, P. Comminius Spoletinum, quo accusante defendi C. Cornelius: in quo & compositum dicendi genus, & acce, & expeditum fuit. T. Accium Pifaurensem, cujus accusationi respondi pro A. Cluentio: qui & accuratè dicebat, & satis copiosè. eratque praeterea doctus Hermagora praecipis: quibus est ornamenta non satis optima dicendi, tamen, ut *flasse*, velicibus *amentata*, sic apta quaedam, & parata singulis casuum generibus argumenta traduntur. studio autem neminem, nec industria majore cognovi. Quamquam ne ingenio quidem qui praestiterit, facile dixerim, C. Pisoni, genero meo. nullum tempus illi umquam vacabat aut à forensi dictione, aut à commentatione domestica, aut à scribendo, aut à cogitando. itaque tantos processus efficiebat, ut *evolare*, non excurrere videretur. eratque verborum & delectus elegans, & apta, & quasi rotunda constructio: cumque argumenta excogitabantur ab eo multa, & firma ad probandum, tum concinna, acutaque sententiae: gestusque natura ita venustus, ut ars etiam, quae non erat, & è disciplina motus quidam videretur accedere. vereor, ne *amore* videar plura, quam fuerint in illo, dicere: quod non ita est: alia enim de illo maiora dici possunt. nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere virtutis quemquam ejusdem aetatis, eum illo conferendum puto. Nec verò M. Coelium praetereundum arbitror, quaecumque ejus *in exitu* vel fortuna, vel mens fuit: quae quidem auctoritati mex paruit, talis tribunus pleb. fuit, ut nemo contra civium perditorum popularem, turbulentamque dementiam, à senatu, & à bonorum causa steterit constantius: quam ejus actionem, multum tamen & splendida, & grandis, & eadem in primis facta, & perurbana commendabat oratio. Graves ejus conclusiones aliquot fuerunt, acres accusationes tres, eaque omnes ex rei, contentione susceptae: defensiones, etsi illa erant in eo meliora, quae dixi, non contemnendae tamen, saneque tolerabiles. Hic cum summa voluntate bonorum aedilis curulis factus esset, nescio quomodo discessu meo *discessit à sese*, ceciditque postea quam eos imitari coepit, quos ipse perverterat. Sed de M. Calidio dicamus aliquid, qui non fuit orator unus è multis: potius inter multos prope singularis fuit: ita reconditas, exquisitasque sententias mollis, & pellucens vestiebat oratio. nihil tam tenerum, quam illius comprehensio verborum: nihil tam flexibile: nihil, quod magis ipsius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris aequè in potestate fuerit: quae primum ita pura erat, ut nihil liquidius: ita liberè fluebat, ut nusquam adhereretur: nullum, nisi loco positum, & tanquam *in vermiculato emblemate*, ut ait Lucilius, structum verbum videres. nec verò ullum aut durum, aut insolens, aut inhumile, aut longius ductum: ac non propria verba re-

1. *Tanquam veste detra^{cto}.* Recepta lectio *detra^{cto}*. sed alterum quoque sententia: ut bene monuit Turnebus d. cap. 22.
2. *Qui volunt illa calamistris, etc.* Rivius *mallet velens*; quod statim

admisit Lambinus, repugnantibus membranis.

3. *Decorabat dignitate & integritate* Est à Rivio; sequunturque Manutius ac Lambinus, scripti tamen & vulgati, *gravitas & integritas*. 1. Inf.

rum, sed pleraque tralata; sic tamen, ut ea non irruisse in alienum locum, sed *immigrasse* in suum diceret. nec verò hæc soluta, nec diffuentia, sed adstricta numeris, non aperte, nec eodem modo semper, sed variè, dissimulanterque conclusis. Erant autem & verborum, & sententiarum illa *lamma*, quæ vocant Græci *ἄσπετα*, quibus tanquam insignibus in ornatu distinguebatur omnis oratio. quæ de re agitur autem illud, quod multis locis in iurisperitorum includitur formulis, & ubi esset, videbat. Accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumque dicendi placidum, & sanum genus. Quod si est optimum suauiter dicere: nihil est, quod melius hoc querendum pures. Sed cum à nobis paulo antè dictum sit, tria videri esse, quæ orator efficere debet, ut doceret, ut delectaret, ut moueret: duo summè tenuit, ut & rem illustraret differendo, & animos eorum, qui audirent, devinceret voluptate. Aberat tertia illa laus, quæ permoveret, atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus, nec erat ulla vis, atque contentio, sine consilio, quod eos, quorum altior oratio, actioque esset ardentior, futere, & bacchari arbitraretur. siue quod natura non esset ita factus, siue quod non consueisset, siue quod non posset, hoc unum illi, si nihil utilitatis habebat, adfuit: si opus erat, defuit. Quinertiam memini, cum in accusatione sua Gallio crimini dedisset, sibi cum *venenum paravisset*, idque a se esse deprehensum, seque chirographa, testificationes, indicia, questiones, manifestam rem, de se re diceret, de quo eo crimine accuratè & exquisitè disputavisset: me in respondendo, cum effem argumentatus, quantum res ferrebat: hoc ipsum etiam posuisse pro argumento, quod ille, cum pestem capitis sui, cum indicia mortis, se comperisset manifesto, & manu tenere diceret, tam *solutè* egisset, tam leniter, tam oscitanter. Ty 15 rvc, M. Calidi, nisi *fingeres*, sic ageres? præsertim cum ista eloquentia, alienorum hominum pericula defendere acerrimè soles, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi, qui etiam ex infantium ingentis elicere voces, & querelas solet? nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non femur: pedis (quod minimum est) nulla suppositio. Itaque tantum abfuit ut inflammares nostros animos: somnum isto loco vix tenebamus. Sic nos summi oratoris vel sanitate, vel vitio, pro argumento ad diluendum crimen usi sumus. Tum Brutus, 2. Atqui dubitamus, inquit, utrum ista sanitas fuerit, an vitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus longè ista sit maxima, inflammare animos audientium, & quocumque res postulet modo, stectere, qui hac virtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuisse? Sit sanè ita, inquam: sed redeamus ad eum, qui jam unns restat, Hortensium: tum de nobismetipsis, quoniam id etiam, Brute, postulas, pauca dicemus, quamquam facienda mentio est, ut quidem mihi videtur, duorum adolescentium: qui si diutius *vixissent*, magnam essent eloquentiæ laudem consecuti. C. Curionem te, inquit Brutus, & C. Licinium Calvum arbitror dicere. Rectè, inquam, arbitraris: quorum quidem alter, quod verisimile dixisset, ita facile, soluteque verbis volebat satis interdum acutas, crebras quidem certè sententias, ut nihil posset ornatus esse, nihil expeditius. Atque hic à *magistru* parum institutus, naturam habuit admirabilem ad dicendum: industriam non sum expertus: studium certè fuit: qui si me audire voluisset, ut ceperat, honores, quam opes, consequi maluisset. Quidnam est, inquit, istud? & quemadmodum distinguis? Hoc modo, inquam. Cum

Honos, sit præmium virtutis, iudicio, studioque civium delatum ad aliquem, qui eum sententiis, qui suffragiis adeptus est, is mihi & honestus, & honoratus videtur. Qui autem occasione aliqua, etiam inivitis suis civibus, nactus est imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen honoris adeptum, non honorem puto. Quæ si ille audire voluisset, maxima cum gratia, & gloria ad summam amplitudinem pervenisset, ascendens *gradibus* magistratum, ut pater ejus fecerat, ut reliqui clariores viri. Quæ quidem etiam cum P. Crasso, M. F. cum initio ætatis ad amicitiam se meam contulisset, sæpe egisse me arbitror, cum eum vehementer hortarer, ut eam laudis *viam rectissimam* esse duceret, quam majores ejus ei tritam reliquissent. Erat enim cum institutus optimè, tum etiam perfectè, planeque eruditus: ineratque & ingenium satis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaque sine arrogantia gravis esse videbatur, & sine legnitia verecundus. Sed hunc quoque absorbit *astus* quidem non insolitè adolescentibus gloria: qui quia navarat miles operam imperatori, imperatorem se statim esse cupiebat: cui muneri mos majorum *ætatem* certam, sortem incertam reliquit. Ita gravissimè suo casu dum Cyri, & Alexandri similis esse voluit, qui suum cursum transcurrerant: & L. Crassi, & multorum Crassorum inventus est dissimillimus. Sed ad Calvum, (is enim nobis erat propositus) revertamur: qui orator fuisset cum litteris eruditior, quam Curio, tum etiam accuratius quoddam dicendi, & exquisitius afferebat genus: quamquam scienter, eleganterque tractabat, nimium tamen inquirens in se, atque ipse sese observans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam 3. verum sanguinem deperdebat. Itaque ejus oratio nimia religione attenuata, doctis, & attentè audientibus erat illustris: à multitudinis autem, & à foro, cui nota eloquentia est, devorabatur. Tum Brutus, *Atticum* se, inquit, Calvus nosse dici oratorem volebat. inde erat ista exilitas, quam ille de industria consequebatur. Dicebat, inquam, ita: sed & ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Nam si quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odiose, nec putidè, Atticè putat dicere: is rectè, nisi Atticum, probat neminem. *Insuper* enim, & insolentiam, tanquam infantiam quandam orationis, odit: sanitatem autem, & integritatem, quasi religionem, & verecundiam oratoris probat: hæc omnium debet oratorum eadem esse sententia. Sin autem jejunitatem, & siccitatem, & inopiam, dummodò sit polita, dum urbana, dum elegans, in Atticè genere polita, hoc rectè duntaxat: sed quia sunt in Atticis alia meliora, videat, ne ignoret, & gradus, & dissimilitudines, & vim, & varietatem Atticorum. *Atticos*, inquit, *velo imitari*. quos? nec enim est unum genus. Nam quid est tam dissimile, quam Demosthenes, & Lyfias? 4. quàm idem, & Hyperides? quàm omnium horum Æschines? Quem igitur imitaris? Si alique; ceteri ergo Atticè non dicebant, si omnes: qui potes, cum sint ipsi dissimillimi inter se? In quo etiam illud quæro, Phalereus ille Demetrius Atticè dixit? mihi quidem ex illius orationibus redolere ipsæ Athenæ videntur. At est floridior, ut ita dicam, quam Hyperides, quam Lyfias. natura quædam, aut voluntas ita dicendi fuit. Et quidem duo fuerunt per idem tempus dissimiles inter se: sed Attici tamen: quorum Charifus multarum orationum, quas scribebat aliis, cum cupere videretur imitari Lyfiam; Demochares autem, qui fuit Demosthenis sororis filius, & orationes scripsit aliquot: & earum rerum historiam, quæ erant Athenis ipsius ætate gesta, non tam

histo.

1. *Insignibus in ornatu, &c.* Intelligit de foro ab ædilibus ornato. Lambinus tamen abiecit *in ornatu*, contra mss. libros.

2. *Atqui dubitamus, inquit, &c.* Legendum potius videtur dictione disseparata in duas; *At qui dubitamus, &c.*

3. *Verum sanguinem deperdebat.* Victorii editio *deperdebat*; quod &

in Pal. & Cujac. & videri poterat genuinum, nisi alteram laudaret Quintilianus, quem tamen quid vetat suspicari eo loco corruptum?

4. *Lyfiam idem & Hyperides.* Cujac. *idem*, quod satisfaciobat Cujac. *idem*.

historico, quàm oratorio genere perscripsit. At Charisii vult Hegelias esse similis, isque se ita putat Atticum, ut veros illos pra se pane agrestis putet. At quid est tam fractum, tam minutum, tam in ipsa, (quam tamen confequitur,) concinnitate puerile? *Atticorum similes esse volumus.* Optimè. Suntne igitur ii Attici oratores? Quis negare potest? Hos imitamur. Quo modo, qui sunt & inter se dissimiles, & aliorum? *Thucydidem*, inquit, *imitamur.* Optime, si historiam scribere, non si causas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum gestarum pronunciator sincerus, & grandis etiam fuit. hoc forense concertatorium giudiale non tractavit genus. Orationes autem, quas interposuit, (multae enim sunt,) eas ego laudare soleo, imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim: ut, si quis *Falerio vino* delectetur, sed eo nec ita novo, ut proximis consulis natum velit: nec rursus ita veterem, ut Opiimum, aut Anicium consulem quærat. Atqui ex nota sunt optimæ, credo: sed nimia vetustas nec habet eam, quam quærimus, suavitatem, nec est jam sanè tolerabilis. Num igitur qui hoc sentiat, si is potare velit, de dolo sibi haudentem putet? Minime: sed quandam sequatur iracundiam. Sic ego istis censuerim & novam istam quasi de iusto, ac lacu fervidam orationem, fugiendam, nec illam præclaram Thucydidi nimis veterem, tanquam Anicia nam notam, persequendam. Ipse enim Thucydides si *postea* videret, multo maturior fuisset, & mitior. Demosthenem igitur imitemur. O dii boni! quid, quæso, nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? At non assequimur. Isti enim videlicet Attici nostri, quod volunt assentantur, ne illud quidem intelligunt, non modo ita merito præditum esse, sed ita necesse fuisse, cum Demosthenes dicturus esset, ut concursus, audiendi causa, ex tota Græcia fierent. At cum isti Attici dicunt, non modo à corona, (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab advocatis relinquantur. Quare si anguste, & exiliter dicere, est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium veniant, ad *stantem iudicem* dicant. Subsellio grandiores, & plenioris vocem desiderant. Volo hoc oratori contingat, ut, cum auditum sit eum esse dicturum, locus in subselliis occupetur, completur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cum surgit is, qui dicturus sit, significetur à corona silentium, deinde crebra assensiones, multæ admirationes, risus cum velit: cum velit, fletus: ut, qui hæc procul videat, etiam si, quid agatur, nesciat: at placere tamen, & *in scena esse Rescriptum* intelligat. Hæc cui contingat, eum scito Atticè dicere, ut de periculis audivimus, ut de Hyperide, ut de *Æschino*, de ipso quidem Demosthene maximè. Sin autem acutum, prudens, & idem sincerum, & solidum, & ex siccatum genus orationis probant, nec illo graviore ornatu oratorio utuntur, & hoc proprium esse Atticorum volunt: rectè laudant. Est enim in arte tanta, tamque varis, etiam huic minutæ subtilitati locus. ita fiet, ut non omnes, qui Atticè, iidem bene: sed, ut omnes qui bene, iidem etiam Atticè dicant. Sed redeamus rursus ad Hortensium. Sanè quidem, inquit Brutus: quamquam ista mihi tua fuit perjudicanda à proposito conatus, sed interpellare nolui. Nunc, quoniam ad perorandum spectare videtur sermo tuus, dicam, opinor, quod sentio. Tu verò, inquam, Tite. Tum ille, Ego, inquit, *ironiam* illam, quam in Socrate dicunt fuisse, qua ille in Platonis, & Xenophontis, & *Æschini* libris utitur, facietam, & elegantem puto. est enim & minimè inepti hominis, & ejusdem etiam faceti, cum de sapientia disceptetur, hanc sibi ipsum detrabere, eis tribuere

illudentem, qui eam sibi arrogant: ut apud Platonem Socrates in cælum esset laudibus Protogoræ, Hippiorum, Prodicum, Gorgiam, ceteros: se autem omnium rerum inscium fingit, & rudem. decet hoc nescio quomodo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, assentior. Sed in historia, qua tu es usus in omni sermone, cum, qualis quisque orator fuisset, exponeres, vide, quæso, inquit, ne tam reprehendenda sit ironia, quam in testimonio. Quoriam, inquam, illuc: non enim intelligo. Quis primum, inquit, ita laudavisti quosdam oratores, ut imperitos posses in errorem inducere. Equidem in quibusdam risum vix tenebam, cum Attico Lyfæ Catonem nostrum comparabas, magnum mehercule hominem, vel potius summum, & singularem virum: nemo dicit fecus: sed oratorem? sed etiam Lyfæ similem? quo nihil potest esse pictius: bella ironia, si jocarimus: sin asseveramus: vide, ne *religio* nobis tam adhibenda sit, quam si testimonium diceremus. Ego enim Catonem tuum, ut civem, ut senatorem, ut imperatorem, ut virum denique cum prudentia, & diligentia, tum omni virtute excellentem, probo: orationes autem ejus, ut illis temporibus, valde laudum. significant enim quandam formam ingenii, sed admodum impolitam, & planè rudem. Origines verò cum omnibus oratoris laudibus referas dices, & Catonem cum Philito & Thucydide comparares, Brutone te id censebas, an mihi probaturum? quos enim ne à Græcis quidem quisquam imitari potest, iis tu comparas hominem Tuscianum, nondum suspicantem, quale esset copiosè, & ornate dicere? Galbam laudas. si ut illius ætatis principem, assentior: sic enim accepimus: sin ut oratorem, cedo, quæso, orationes, (sunt enim) & dic, hunc, quem tu plus quam te, amas, Brutum, velle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes, paulum hic tibi assentior, modo ita taudes, ut antiquas: quod item de Africano, de Latio, cujus tu oratione negas fieri quidem posse dulcius. addis etiam nescio quid augustius, nomine nos capis summi viri, vitæque elegantissimæ verissimæ laudibus. Remove hæc: ne ista dulcis oratio ita sit abjecta, ut eam aspicere nemo velit. Carbonem in summis oratoribus habitum scio: sed cum in cæteris rebus, tum in dicendo, semper, quo nihil est melius, id laudari, qualemque est, solet. Iudex idem de Gracchis: etsi de his ea sunt à te dicta, quibus ego assentior, omitto ceteros: venio ad eos, in quibus jam perfectam putas esse eloquentiam, quos ego audivi sine controversia magnos oratores, Crassum, & Antonium: de horum laudibus tibi prorsus assentior: sed tamen non isto modo, ut Polycleti *Danzophorum* sibi Lyfippus ajebat, si tu suasio nem legis Servilii tibi magistratam fuisse. hæc germana ironia est. cur ita sentiam, non dicam, ne me tibi assentari putes. Omitto igitur, quæ de iis ipsis, quæ de Cotta, quæ de Sulpicio, quæ modo de Cælio dixeris. ii enim fuerunt ceteri oratores. quanti autem, & quales, tu videris. Nam illud minus curo, quod concessisti operarios omnes, ut mihi videantur *moris voluisse* nonnulli, ut à te in oratorum numerum referrentur. Hæc cum ille dixisset, 2 Longi sermonis initium depulisti. inquam, Attice, remque commovisti, nova disputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. Volvendi enim sunt libri cum aliorum, tum in primis Catonis, intelliges, nihil illius lineamentis, nisi eorum pigmentorum quæ inventa nondum erant, florem, & colorem, defuisse. Nam de Crassi oratione sic existimo, ipsum fortasse melius potuisse scribere: alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam duxeris esse, quod eam orationem mihi *magistratam* fuisse dixerim. nam etsi tu melius existimare videris de ea, si quam nunc habemus, facultate: tamen,

1. Quis, quæso, aut aliud agimus? Emendatio est Pauli Manutii. antea enim legebatur: quid quæso, aut, &c.

2. Longi sermonis initium depulisti. Sic & Pal. & Cujac. Nanctius & Lambius adhibere voluerunt. Victorius populi.

tamen adoleſcentes quid in Latinis potius imitaremur, non habebamus. Quod autem plures à nobis nominati ſunt, eo pertinuit (ut paulo ante dixi) quod intelligi vo-
lui, in eo, cuius omnes cupidiffimi eſſent, quam pauci digni nomine evaderent. Quare *εγωνα* me, ne ſi Africanus quidem fuit, (ut ait in hiſtoria ſua C. Fannius) exiſtimari ve-
lim. Ut voles, inquit Atticus. Ego enim non alienum à te putabam, quod & in Africano fuiſſet, & in Socrate. Tum Brutus, De iſto poſtea: ſed tu (inquit, me intuens) orationes nobis veteres explicabis? *1* Verò, inquam, Brute: ſed in Cumano, aut in Tuſculano, aliquando, ſi modò licebit: quoniam utroque in loco vicini ſumus. Sed jam ad id, unde digreſſi ſumus, revertamur. Hortenſius igitur cum admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere, celeriter ad majores cauſas adhiberi cœptus eſt, quamquam incidere in Cotta, & Sulpicii ætatem, qui annis decem majores excellentem Cratſo, & Antonio, deinde Philippo, poſt Julio, cum iis iſtis dicendi gloria comparabatur. Primum memoria tanta, quantum in illo cognoviſſe me arbitror, ut quæ ſecum commentatus eſſet, ea ſine ſcripto verbis eiſdem redderet, quibus cogitaviſſet. hoc adjuvante ille tan-
to ſic utebatur, ut ſua & commentata, & ſcripta, & nullo referente omnia adverſariorum dicta meminifſet. Ardebat autem cupiditate ſic, ut in nullo umquam flagrantius ſtudium viderim. nullum enim patiebatuſſe diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum, ſepiffimè autem eodem die utrumque faciebat. Attruleratque minime vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet, & 2 collectiones, memor & quæ eſſent dicta contrà, quæque ipſe dixiſſet. Erat in verborum ſplendore elegans, compoſitione aptus, facultate copioſus: eaque erat cum ſummo ingenio, tum exercitationibus maximis, conſecutus. rem complectebatur memoriter, dividebat acutè: nec prætermittere ferè quiddam, quod eſſet in cauſa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum: vox canora, & ſuavis. motus & geſtus etiam plus artis habebat, quam erat oratori ſatis. Hoc igitur floſcente, Cratſus eſt mortuus, Cotta pulſus, judicia intermiſſa bello, nos in forum venimus. Erat Hortenſius in bello, primo anno, miles, altero tribunus militum: Sulpicius legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium *Varia*, ceteris propter bellum intermiſſis: qui frequentes aderant (quamquam pro ſe ipſi dicebant) oratores non illi quidem principes L. Memmius, & Q. Pompejus, ſed oratores tamen, teſte diſſerto uterque Philippo, cuius in teſtimonio contentio & vim accuſatoris habebat, & copiam. Reliqui, qui tum principes numerabantur, in magiſtratus erant, quoridieque ferè à nobis in concionibus audiebantur. Erat enim tribunus plebis tum C. Curio: quamquam is quidem ſilebat, ut erat ſemel à concione univerſa relictus. Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, ſed tamen non infans: diſerti autem Q. Varius, C. Carbo, Cn. Pomponius: & ii quidem habitabant in roſtris. C. etiam Julius, ædilis cutulis quotidie ferè accuratas conciones habebat: ſed me cupidiffimum audiendi primus dolor percuffit. Cotta cum eſt expulſus, reliquos frequenter audiens acertimo ſtudio tenebar, quoridieque & ſcribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram. Jam conſequenti anno Q. Varius ſua lege damnatus exceſſerat. Ego autem, juris civilis ſtudio, multum operæ dabam Q. Scævola, P. F. qui quamquam nemini ſe ad docendum dabat, tamen, conſultentibus reſpondendo, ſtudioſius audien-
di docebat. Atque huic anno proximus Sulla conſule, &

Pompejo fuit. tum P. Sulpicii in tribunatu quotidie concionanis totum genus dicendi penitus cognovimus. eodemque tempore cum princeps Academia Philo cum Athenienſium optimatibus Mithridatico bello domo profuſiſſet, Romamque veniſſet, totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio concitatus, in quo hoc etiam commorabar attentius, quod etſi rerum ipſarum varietas, & magnitudo ſumma me *deleſtatione* retinebat; tamen ſublata jam eſſe in perpetuum ratio iudiciorum videbatur. Occiderat Sulpicius illo anno, treſque proximò trium ætatum oratores erant crudeliſſimè interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Julius. Eodem anno etiam Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori ſummo cauſarum, & magiſtro. Hæc etſi videntur eſſe à propoſita ratione diverſa, tamen idcirco à me proferuntur, ut noſtrum curſum perſpicere, quoniam voluifſi, Brute, poſſis, (nam Attico hæc nota ſunt) & videre quemadmodum ſimus in ſpatio Q. Hortenſium ipſius veſtigiiſſe perſecuti. Triennium ferè fuit urbs ſine armis, ſed oratorum aut interitu, aut diſceſſu, aut fuga, (nam aberant etiam adoleſcentes) M. Cratſus, & Lentuli duo) primas in cauſis agebat Hortenſius: magis, magisque quotidie probatur Antifſtius, Piſo ſæpe dicebat: minus ſæpe Pomponius, raro Carbo: ſemel aut iterum Philippus. At verò ego hoc tempore omni nocte & dies in omnium doctriinarum meditatione verſabar. Eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitaviſſet apud me, mecumque vixiſſet, nuper eſt domi mea mortuus. à quo cum in aliis rebus, tum ſtudioſiſſimè in *dialectica* exercebar: quæ quaſi contracta, & adſtricta eloquentia putanda eſt: ſine qua etiam tu, Brute, judicaviſti, te illam juſtam eloquentiam, quam dialectica dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. Huic ego doctori, & ejus artibus variis, atque multis ita eram tamen deditus, ut ab exercitationibus oratoriis nullus dies vacuus eſſet. Commentabar declamans, (ſic enim nunc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, & cum Q. Pompejo, aut cum aliquo quotidie: idque faciebam multum etiam Latine, ſed Græcè ſæpius: vel quòd *Græca oratio* plura ornamenta ſuppeditans, conſuetudinem ſimiliter Latine dicendi afferrebat: vel quòd à Græcis ſummis doctores, niſi Græcè dicerem, neque corrigi poſſem, neque doceri: Tumultus interim pro recuperanda republica, & crudelis interitus oratorum trium, Scævola, Carbonis, Antifſtii: reditus Cottæ Curionis, Cratſi, Lentulorum, Pompeji: leges & judicia conſtituta: recuperata republica: ex numero autem oratorum Pomponius, Cenſorinus, Murena ſublati. tum primum nos ad cauſas & privatas, & publicas adire cœpimus, non ut in foro *diſceremus*, quod plerique fecerunt, ſed ut quantum nos efficere poſuiſſemus, docti in forum veniremus. Eodem tempore Moloni dedimus operam. Dictatore enim Sulla, legatus ad ſenatum de Rhodiorum præmiis venerat. Itaque prima cauſa publica, pro Sex. Roſcio diſta, *1* tantum commendationis habuit, ut non ulla eſſet, quæ non digna noſtro patrocinio videretur. deinceps inde multa, quas non minus diligenter elaboratas, & tanquam elucubratas afferebamus. Nunc, quoniam totum me non *navo* aliquo aut *crepundis*, ſed corpore omni vidèris velle cognoscere, complectar nonnulla etiam, quæ fortaſſe videantur minus neceſſaria. Erat eo tempore in nobis ſumma gracilitas, & infirmitas corporis: procerum & tenuè collum: qui habitus, & quæ figura non procul abeſſe putatur à vitæ periculo, ſi accedit labor, & *laterum* magna contentio. Eoque magis hoc eos, quibus eram carus, commovebat, quòd omnia ſine remiſſione, ſine varietate, vi
M
ſumma

1. Verò, inquam Brute.) Lambinus, Ego verò inquam, C. ſed contra veteres libros. & ſic locutus non ſemel; ut lib. II. Tuſc. cap. II. lib. I. Divinat. cap. 46. pro Rullo denique, & Murena.

2. Ereſtillione.) Pal. & Cujacianus conſiſtente, quod tale eſſe pu-

tabat Guelhelmus, ut de eo quæri poſſet.

3. Tantum commendationis habuit.) Vterque ille ſcriptus habet, nihil poſe, ſi non melius.

summa vocis, & totius corporis contentione dicebam. Itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut causas agere desisterem: quod vis potius periculum mihi adendum, quam à sperata dicendi gloria quiescendum putavi. Sed cum censerem, remissione, & moderatione vocis, & commutato genere dicendi, me & periculum vitare posse, & temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutarem, ea causa mihi in Asiam proficiscendi fuit. Itaque cum essem biennium versatus in causis, & jam in foro celebratum meum nomen esset: Roma sum perfectus. Cum venissem Athenas, sex menses cum Antiocho, veteris Academiae nobilissimo, & prudentissimo philosopho, sui, studiumque philosophiae nunquam intermissum, à primaque adolecentia cultum, & semper auctum, hoc rursus summo auctore, & doctore renovavi. Eodem tamen tempore Athenis apud Demetrium Syrum, veterem, & non ignobilem dicendi magistrum, studiosè exerceri solebam. Post à me Asia tota peragrata est, cum summis quidem oratoribus, quibuscum exercerbar ipsis lubentibus, quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, meo iudicio, tota Asia, illis temporibus, disertissimus: &, si nihil habere mole stiarum, nec inopiarum, Atticorum est, hic orator in illis numerari rectè potest. Assiduissimè autem mecum fuit Dionysius Magnes. erat etiam Aeschylus Gnidius, Adramitenus Xenocles. hi tum in Asia rhetorum principes numerabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad eundem, quem Romæ audiveram, Molonem, applicavi, cum actorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in notandis, animadvertendisque vitiis, & instituendo, docendoque prudentissimum. Is dedit operam (si modò id consequi potuit) ut nimis redundantis nos, & superfluentes juvenis quædam dicendi impunitate, & licentia, reprimeret, & quali extra ripas disfluenteis exerceret. Ita recepi me biennio post, non modò exercitior, sed propè mutatus. nam & contentio nimia vocis reciderat, & quasi resererat oratio, lateribusque vires, & corporis mediocris habitus accesserat. Duo tum excellēbant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent, Cotta, & Hortensius: quorum alter remissus, & lenis, & propriis verbis comprehendens solute, & facile sententiam: alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum, Brute, jam deflorescentem cognovisti, sed verborum, & actionis genere commotior. Itaque cum Hortensio mihi magis arbitrabar rem esse, quod à dicendi ardore eram propior, & atate conjunctior. Etenim videram in iisdem causis, ut pro M. Canuleio, pro Cn. Dolabella consulari, cum Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere parteis Hortensium: ACREM ENIM oratorem, incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat. Unum igitur annum, cum rediissemus ex Asia, causas nobiles egimus, cum quaesturam nos, consulatum Cotta, adilitatem peteret Hortensius. Interim me quaestorem Siciliensis excepit annus: Cotta ex consulatu est profectus in Galliam princeps & erat, & habebatur Hortensius. Cum autem anno post à Sicilia me recepissem, jam videbatur illud in me, quidquid esset, esse perfectum & habere maturitatem quandam suam. Nimis multa videor de me, ipse præfertim: sed omni huic sermone propositum est, non ut ingenium, & eloquentiam meam perspicias, unde longè absum, sed ut laborem, & industriam. Cum igitur essem in plurimis causis, & in principibus patronis quinquennium ferè versatus, tum in patrocinio Siciliensi maximè in certamen veni designatus adilis cum designato consule Hortensio. Sed quoniam omnis hic sermo noster non solum enumerationem oratoriam, verumetiam præcepta quædam desiderat: quid tanquam notandum, & animadvertendum sit in Hortensio, breviter licet dicere. Nam is post consulatum (credo quod videret, ex consularibus neminem esse serum comparandum, negligeret au-

tem eos, qui consules non fuissent) summum illud suum studium remisit, quo à puro fuerat incensus, atque in omnium rerum abundantia voluit *beatius*, ut ipse putabat, remissius certe vivere. Primus, & secundus annus, & tertius tantum quasi de *pictura* veteris colore detraxerat, quantum non quis unus ex populo, sed existimator doctus, & intelligens posset cognoscere. Longius autem procedens, & in ceteris eloquentiæ partibus, tum maxime in celeritate, & continuatione verborum ad hærensens, sui dissimilior videbatur fieri quotidie. Nos autem non desistebamus, cum omni genere *exercitationis*, tum maxime stilo, nostrum illud, quod erat, augere, quantumcumque erat. Atque (ut multa omittam) in hoc spatio, & in his post adilitatem annis, & prætor primus, & incredibili populari voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis, & industriam, tum propter inquisitius, & minime vulgare orationis genus, animos hominum ad me dicendi *novitate* converteram. Nihil de me dicam: dicam de ceteris, quorum nemo erat, qui videretur exquisitius, quam vulgus hominum, studuisse litteris: quibus fons perfecta eloquentiæ continetur: nemo, qui philosophiam complexus esset, matrem omnium benefactorum, beneque dictorum: nemo, qui jus civile didicisset, rem ad privatas causas, & ad oratoris prudentiam, maximè necessariam: nemo, qui *memoriam* rerum Romanarum teneret: ex qua, si quando opus esset, ab interis locupletissimos testes excitaret: nemo, qui breviter, arguteque, incluso adversario, laxaret iudicium animos, atque à severitate paulisper ad hilaritatem, risumque traduceret: nemo, qui dilatare posset, atque à propria ac definita disputatione hominis, ac temporis, ad communem quaestionem universi generis orationem traduceret: nemo, qui delectandi gratia digredi parumper à causa: nemo, qui ad iracundiam magnopere iudicem: nemo, qui ad fletum posset adducere: nemo, qui animum ejus, (quod unum est oratoris maxime proprium) quocumque res postularet, impolleret. Itaque, cum jam pænè evanisset Hortensius, & ego anno meo, sexto autem post illum Cos. Cos. factus essem, revocare se ad industriam cepit: ne, cum pares honore essemus, aliqua re superiores videremur. Sic duodecim post meum consulatum annos in maximis causis, cum ego mihi illum, sibi me ille anteferebat, conjunctissimè veritati sumus: consularisque meus, qui illum primò leviter perstrinxerat, idem nos rerum mearum gestarum, quas ille admirabatur, laude conjunxerat. Maximè verò perspecta est utriusque nostram exercitatio, paulo antè quam perterritum armis hoc studium, Brute, nostrum conticuit subito, & obmutuit: cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad causas simillimas inter se, vel potius eandem, *novi* veniebamus quotidie, quibus quidem causis tu etiam, Brute, præsto fuisti, compluresque & nobiscum, & solus egisti: ut, qui non satis diu vixerit Hortensius, tamen hunc cursum consecerit. Annis autè decem causas agere cepit, quam tu es natus. Idem quarto, & sexagesimo anno perpaucis ante mortem diebus, unà tecum focerum tuum defendit Appium. Dicendi autem genus quod fuerit injutroque, orationes utriusque etiam posteris nostris indicabunt. Sed, si quaerimus, cur adolescens magis *florueris* dicendo, quam senior Hortensius: causas reperimus verissimas duas: Primam, quod genus erat orationis Asiaticum, adolescentiæ magis concessum, quam senectuti. Genera autem *Asiatica dictiois*, duo sunt: Unum sententiosum, & argutum, sententis non tam gravibus, & severis, quam consiniis & venustis: qualis in historia Timæus, in dicendo autem, pueris nobis, Hierocles Alabandæus, magis etiam Menecles, frater ejus fuit: quorum utriusque orationes sunt in primis, ut Asiatico in genere, laudabiles. Aliud autem genus est non tam sententis frequentatum, quam verbis volucere, atque incitatum: quali est nunc

Asia tota, nec flumine solum orationis, sed etiam exornato, & faceto genere verborum: in quo fuit Aeschylus Gnidius, & meus aequalis Milesius Aeschines. in iis erat admirabilis orationis cursus, ornata sententiarum concinnitas non erat. Hac autem (ut dixi) genera dicendi, aptiora sunt adolescentibus: in senibus gravitatem non habent. Itaque Hortensius utroque genere florens, clamores faciebat adolescens. Habebat enim & Menechium illud studium crebrarum, vniuersarumque sententiarum: in quibus, ut in illo Græco, sic in hoc, erant quaedam magis venusta, dulcesque sententiæ, quam aut *necessaria*, aut interdum *utiles*. Et erat oratio cum incitata, & vibrans, tum etiam accurata, & polita. Non probantur hæc senibus. sæpe videbam cum irridentem, tum etiam irascentem, & stomachantem Philippum: sed MIRABANTUR adolescentes, multitudo movebatur. Erat excellens iudicio vulgi, & facile primas tenebat adolescens. Est enim genus illud dicendi, auctoritatis habebat parum, tamen aptum esse ætati videbatur: & certè, quod & ingenii quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, verborumque adstricta comprehensio, summam hominum admirationem excitabat. Sed, cum jam honores, & illa senior auctoritas *gravius quiddam* requireret: remanebat idem, nec decebat idem: quodque exercitationem, studiumque dimiserat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa, crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo confueverat, ornata non erat. hoc tibi ille, Brute, minus fortasse placuit, quam placuisset, si illum flagrantem studio, & florentem facultate audire potuisses. Tum Brutus, Ego verò, inquit, & ista, quæ dicis, video quælia sint, & Hortensium magnum oratorem semper putavi, maximeque probavi pro Messalla dicentem, cum tu abfuisi. Sic ferunt, inquam, idque declarat totidem, quot dixi (ut ajunt) scripta verbis oratio. Ergo ille à Crasso consule, & Scævola usque ad Paulum & Marcellum consules floruit: nos in eodem cursu fuimus à Sulla dictatore, ad eosdem ferè consules. Sic Q. Hortensii vox extincta fato suo est, nostra, publico. Melius, quæso, ominare, inquit Brutus. Sit sanè ut vis, inquam: & id non tam mea causa, quam tua: sed fortunatus illius exitus, qui ea non vidit cum fierent, quæ providit futura. Sæpe enim inter nos impendentis casus dessevimus, cum belli civilis *causus*, in privatorum cupiditatibus inclusas, pacis spem à publico consilio esse exclusam videremus. Sed illum videtur felicitas ipsius, quæ semper est usus, ab eis miseris, quæ consecuta sunt, morte vindicasse. Nos autem, Brute, quoniam post Hortensii, clarissimi oratoris, mortem orbis eloquentiæ quasi *tutores* relictum sumus, domi teneamus eam sæptam liberali custo-

dia: & hos ignotos, atque impudentes procos repudiamus, tueamurque, ut adultam virginem, castè, & ab armatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. Equidem, etsi doleo, mo in vitam paulle serius, tanquam in viam, ingressum, priusquam confectam iter sit, in hanc reipub. noctem incidisse: tamen ea consolatione luffentor, quam tu mihi, Brute, adhibuisti tuis suavissimis litteris: quibus me forti animo esse oportere censebas, quòd ea gessissem, quæ de me, etiam me tacente, ipsa loquerentur, mortuoque viverent, quæ, si rectè esset, salute reip.; sin secus, interitu ipso, testimonium meorum de rep. confiliorum darent. Sed in te intuens, Brute, doleo; cujus in adolescentiam, per medias laudes, 1. quasi quadrigis vehementem, transversa incurrit misera fortuna reip. 2. hic me dolor tangit, hæc me cura sollicitat, & hunc mecum, socium ejusdem & amoris, & iudicii. Tibi favemus, te tua frui virtute cupimus: tibi optamus eam temp. in qua duorum generum amplissimorum renovare memoriam, atque augere possis. Tuum enim forum, tuum erat illud curriculum: tu illic veneras unus, qui non linguam modò acuisse exercitatione dicendi, sed & ipsam eloquentiam locupletavisses graviorum artium *instrumentis*, & iisdem artibus decus omne virtutis cum summa eloquentiæ laude junxisses. Ex te duplex nos afficit sollicitudo, quod & ipse republ. careas, & illa te. Tu tamen (etsi cursum ingenii tui, Brute, premit hæc importuna clades civitatis) contine te in tuis perennibus studiis, & effice id, quod jam propemodum, vel planè potius effecerat, ut te eripias ex ea, quam ego congeffi in hunc sermonem, turba patronorum. Nec enim decet te, ornatum uberrimis artibus quas cum domo haurire non posses, accessivisti ex urbe ea, quæ *domus* est semper habita doctrinæ, numerari in vulgo patronorum. Nam quid te exercuit Pammenes, vir longe eloquentissimus Græciæ? quid illa vetus Academia, atque ejus heres Aristus, hospes, & familiaris meus, siquidem similes majoris partis oratorum futuri sumus? nonne cernimus, vix 3. *singulis ætatibus* binos oratores laudabileis constituisse? Galba fuit inter tot æquales unus excellens, cui (quemadmodum accepimus) & Cato cedebat senior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus postea, deinde Carbo. Nam Gracchi in concionibus multo faciliore, & liberiore genere dicendi: quorum tamen ipsorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit. Antonius, Crassus, post Cotta, Sulpicius, Hortensius, nihil dico amplius: tantum dico, si mihi accidisset, ut numerarer in multis, * si operosa est concursatio magis opportunorum. **

M 3

M. TVL-

1. Quæ quadrigis vehentem.] Laminus maluit *velantem*, quem jure reprehendit Rubenius lib. 1. Electorum cap. 4.

2. Hic me dolor tangit, hæc me cura sollicitat.] Corradus corrigat *angit*, quem secutus est Laminus, sed si auscultabimus Palatinos nota ea vox

abjicienda venit.

3. Singulis ætatibus constituisse.] Inclinat Rivius in *existisse*, ita tamen ut non sollicitaret vulgatam, sed id profus receptum Laminus, contra libros editos scriptoque.